

Izveštaj o ljudskim pravima za 2009. godinu: Srbija

Kancelarija za demokratiju, ljudska prava i rad
 Izveštaji o stanju ljudskih prava po zemljama za 2009. godinu
 11. mart 2010.

Republika Srbija je po uređenju parlamentarna demokratija sa otprilike sedam i po miliona stanovnika. Boris Tadić je ponovo izabran za predsednika na izborima u februaru 2008. godine. U maju 2008. godine glasači su izabrali novi parlament u kojem su poslanička mesta dobile neke manjinske etničke stranke. Posmatrači su i za jedne i za druge izbore ocenili da su uglavnom protekli u skladu sa međunarodnim standardima. Civilna vlast je generalno vršila efikasnu kontrolu bezbednosnih snaga.

U oblasti ljudskih prava postoje sledeći problemi: fizičko maltretiranje pritvorenika od strane policije; korupcija u policiji; neefikasna i duga suđenja; uz nemiravanje novinara, pobornika ljudskih prava i drugih kritičara vlade; ograničavanja slobode govora i religije; prisustvo velikog broja interno raseljenih lica; korupcija u zakonodavnim, izvršnim i sudskim granama vlasti; neuspeh vlasti u hvatanju dva preostala begunca osumnjičena za ratne zločine prema optužnicama Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (Haški tribunal); nasilje nad ženama i decom; društvena netolerancija i diskriminacija, naročito Roma, i lezbijki, biseksualaca i gej i transrodnih osoba (LGBT); trgovina ljudima.

POŠTOVANJE LJUDSKIH PRAVA

Odeljak 1 Poštovanje integriteta ličnosti koje ne dozvoljava:

a. Neosnovano ili nezakonito lišavanje života

Vlasti i njihovi predstavnici nisu počinili nijedno politički motivisano ubistvo.

Dana 13. novembra Okružni sud u Beogradu osudio je Miljana Raičevića, beogradskog policajca, koji je 19. marta ubio Đorđa Zarića prilikom zaustavljanja u saobraćaju. Sud je Raičevića proglašio krivim za ubistvo i osudio ga na sedam godina zatvora.

Dana 24. novembra Vrhovni sud je potvrđio presudu na četrdeset godina zatvora izrečenu Miloradu Ulemeku, bivšem komandantu Jedinice za specijalne operacije, i Zvezdanu Jovanoviću za atentat izvršen 2003. na tadašnjeg premijera Zorana Đindića.

Dana 16. decembra Vrhovni sud potvrđio je presudu na 40 godina zatvora izrečenu Ulemeku i 20. pripadnika organizovane kriminalne grupe iz Zemuna za ukupno 18 ubistava, tri otmice i dve eksplozije bombe koje su klasifikovane kao teroristički napadi.

Dana 25. decembra Vrhovni sud potvrđio je presudu na 40 godina zatvora izrečenu Ulemeku, Radomiru Markoviću, Nenad Iliću i Branku Berčeku za ubistvo četiri člana Srpskog pokreta obnove izvršeno 1999. godine i pokušaj atentata na lidera SPO-a Vuka Draškovića.

U junu je istražni sudija u okviru ispitivanju smrti Dragana Jakovljevića i Dražena Milovanovića, dvojice stražara iz beogradske kasarne Topčider koji su preminuli 2004. godine, uzeo izjave tri nova vojna svedoka što je deo plana da se ispita dodatnih 35 svedoka.

Dana 12. juna Opštinski sud u Zaječaru na neodređeno vreme je odložio suđenje Ivanu Stojadinoviću u vezi sa smrću Dragiše Cvejića, predsednika Opštinskog suda u Knjaževcu, koji je preminuo marta 2008. Sudija Jovo Krtinić prekinuo je suđenje kako bi odbrana sprovela dodatne testove eksplozivne naprave od koje je Cvejić stradao. Policija je sumnjala da je Cvejićevo ubistvo povezano sa njegovim sudsksim radom.

U toku godine na koju se izveštaj odnosi, nije bilo napretka u vezi sa zahtevom Specijalnog tužilaštva iz februara 2008. da se nastavi istraga o ubistvu istaknutog nezavisnog novinara Slavka Ćuruvije, vlasnika lista *Dnevni Telegraf* i časopisa *Evropljanin*, ubijenog 1999. godine.

Nema novih podataka o istrazi o smrti Ranka Panića koji je u avgustu 2008. preminuo nakon što ga je navodno policija pretukla na skupu podrške Radovanu Karadžiću održanom jula 2008. Nema podataka da su vlasti okončale disciplinski postupak pokrenut protiv šest policajaca iz Beograda, Niša i Novog Sada, uključujući višeg starešinu, zbog prekoračenja ovlašćenja za vreme skupa.

Specijalno veće za ratne zločine pri Okružnom судu u Beogradu nastavilo je suđenja po predmetima proisteklim iz zločina počinjenih u sukobima od 1991. do 1999. u bivšoj Jugoslaviji i iz dva predmeta vezana za Drugi svetski rat.

Tokom godine na koju se izveštaj odnosi, Veće za ratne zločine nastavilo je suđenje za ubistvo više od 70 civila ubijenih u selu Lovas, u Hrvatskoj. Među optuženima su četiri bivša pripadnika jedinica Teritorijalne odbrane, četiri pripadnika Jugoslovenske narodne armije i šest pripadnika paravojne jedinice „Dušan silni“. Dana 16. jula u odgovoru na žalbu koju je podneo jedan od optuženih, Milan Radojičić, navodeći kršenje prava na slobodu i bezbednost pojedinca kako je predviđeno Evropskom konvencijom o ljudskim pravima, Ustavni sud je odlučio da niži sudovi nisu pružili dovoljno dokaza za potkrepljivanje odluke da se Radojičić zadrži u pritvoru i naložio je njegovo oslobađanje.

Dana 28. januara Veće za ratne zločine osudilo je bivšeg pripadnika paramilitarne grupe „Škorpioni“, Aleksandra Medića, na pet godina zatvora nakon što mu je ponovo suđeno zbog tužbe da je 1995. godine pomogao da se izvrši ubistvo šest muslimanskih civila u Trnovu, u Bosni i Hercegovini. Dana 23. novembra, Vrhovni sud je presudu potvrđio i odbacio žalbe odbrane i tužilaštva.

Dana 26. februara Veće za ratne zločine naložilo je otvaranje istrage protiv nekoliko lica osumnjičenih za ratne zločine u vezi sa napadom izvršenim 1992. na pripadnike Jugoslovenske narodne armije u Dobrovoljačkoj ulici u Sarajevu koji je za posledicu imao smrt najmanje 18 lica. Optužba obuhvata ratne zločine nad ratnim zarobljenicima i upotrebu nezakonitih sredstava ratovanja. Ministarstvo unutrašnjih poslova izdalo je nalog za hapšenje 19 lica osumnjičenih za ovaj zločin, uključujući Stjepana Kljuića i Ejupa Ganića, članove Ratnog predsedništva Bosne i Hercegovine.

Dana 12. marta Veće za ratne zločine donelo je presude na ponovnom suđenju 18 lica optuženih da su počinili ratne zločine u vezi sa ubistvom 200 hrvatskih zarobljenika, počinjenom 1991. godine na poljoprivrednom dobru „Ovčara“ nedaleko od Vukovara, u Hrvatskoj. Sud je osudio 13 optuženih i izrekao kaznu od 20 godina zatvora sedmorici lica, uključujući bivšeg komandanta Teritorijalne odbrane Vukovara Miroslava Vujovića i njegovog zamenika Stanka Vujanovića. Ostali su osuđeni na kazne zatvora u trajanju od pet do 15 godina. Petorica optuženika su oslobođena. Tužilaštvo se žalilo na 10 presuda, uključujući oslobađajuće presude i kazne izrečene Predragu Dragoviću koji je osuđen na pet godina zatvora i Milanu Lančužaninu koji je osuđen na šest godina, za razliku od kazne u trajanju od 20 godina na koju su osuđeni na prvom suđenju koje se završilo 2005. godine.

Dana 13. marta tužilac za ratne zločine podneo je zahtev za istragu protiv petorice bivših pripadnika 37. odreda Specijalne policijske jedinice pod sumnjom da su počinili ratne zločine nad civilima i ratnim zarobljenicima na Kosovu. Zahtevom su obuhvaćeni Zoran Nikolić, Dragan Milenković, Zoran Marković, Nenad Stojković, kao i Radoslav Mitrović, oslobođen na suđenju za ratne zločine u predmetu Suva Reka. Portparol Tužilaštva za ratne zločine Bruno Vekarić izjavio je da su informacije o predmetu prikupljene tokom policijske istrage i iz zahteva koji je 3. marta podnела nevladina organizacija Fond za humanitarno pravo (FHP) da se podigne optužnica protiv petnaestorice pripadnika 37. odreda.

Dana 1. aprila tužilac za ratne zločine zahtevao je da se pokrene istraga protiv Stanka Vujanovića osumnjičenog da je 1991. počinio ratne zločine nad civilnim stanovništvom u Vukovaru, u Hrvatskoj. Tužilac je naveo da je Vujanović, u svojstvu pripadnika jedinice Teritorijalne odbrane Vukovara, ubio četiri lica, a jedno teško ranio. Dana 12. marta, Veće za ratne zločine osudilo je Vujanovića na 20 godina zatvora u zasebnom predmetu „Ovčara“ (vidi niže).

Dana 23. aprila Veće za ratne zločine osudilo je četvoricu bivših policajaca a trojicu oslobodilo na suđenju osmorici policajaca optuženih da su 1999. godine ubili 48 Albanaca u Suvoj Reci, na Kosovu. Sud je Radojku Repanoviću i Sladanu Čukariću izrekao kaznu zatvora u trajanju od 20 godina, a Miroslava Petkovića i Milorada Nišavića osudio na 15 odnosno 13 godina zatvora. Prvooptuženi, bivši komandant 37. specijalne policijske jedinice Radoslav Mitrović, kao i Nenad Jovanović i Zoran Petković oslobođeni su. Dana 3. marta tužilac za ratne zločine odbacio je optužbe protiv osmog optuženog, Ramiza Papića. Dana 17. septembra tužilac za ratne zločine žalio se na oslobađajuće presude i zatražio strože kazne za Petkovića i Nišavića.

Prema novinskim izveštajima, tužilac za ratne zločine nastavio je istragu protiv Fatmira Limaja i 27 pripadnika Oslobodilačke vojske Kosova (OVK) zbog ubistva 22 srpska i albanska civila u kosovskim opštinama Lipljan, Štimlje i Glogovac, počinjenog 1998. godine. Izveštaji upućuju da je tužilac za ratne zločine takođe otkrio dokaze koji upućuju na umešanost Limaja, Sahita Jasarija, Samija Ljuštakua i Sulejmana Selimija u otmicu najmanje 30 srpskih civila na području Drenice u centralnom Kosovu, kao i otmice nekoliko policajaca i najmanje 11 albanskih civila. Dana 3. maja, portparol Tužilaštva za ratne zločine Bruno Vekarić izjavio je da je njegova kancelarija, u skladu sa procedurama za istrage o licima koje je Haški tribunal oslobođio, konsultovala Sudsko veće Haškog tribunala pre postupka. Haški tribunal je 2005. Limaja oslobođio optužbi u slučaju koji nije povezan sa ovim.

Dana 27. maja, Veće za ratne zločine osudilo je Boru Trbojevića na 10 godina zatvora za ubistvo pet civila u Grubišnom Polju u Hrvatskoj, počinjeno 1991. Okružni sud u Bjelovaru, u Hrvatskoj, ranije je Trbojevića u odsustvu osudio na kaznu zatvora u trajanju od 20 godina za zločine počinjene u selima Topolovica i Velika Peratovica. Ovo je jedan od 12 slučajeva koje je hrvatsko državno tužilaštvo prepustilo srpskom tužilaštvu za ratne zločine na osnovu sporazuma dveju zemalja o saradnji u oblasti krivičnog gonjenja u predmetima koji se tiču ratnih zločina.

Dana 18. juna Veće za ratne zločine osudilo je četvoricu pripadnika paravojne jedinice „Škorpioni“ za ubistvo 14 Albanaca počinjeno 1999 u Podujevu, na Kosovu. Željko Đukić, Dragan Medić i Dragan Borojević osuđeni su na maksimalne kazne u trajanju od 20 godina zatvora, dok je Miodrag Šolaja, koji je u vreme izvršenja zločina bio maloletan, osuđen na 15 godina zatvora. Okružni sud u Beogradu je 2005. osudio pripadnika „Škorpiona“ Sašu Cvjetana za učestvovanje u zločinu i izrekao mu kaznu zatvora u trajanju od 20 godina.

Dana 23. juna Veće za ratne zločine osudilo je bivšeg pripadnika jedinice Teritorijalne odbrane Vukovara Damira Siretu na maksimalnu kaznu u trajanju od 20 godina zatvora za učestvovanje u ubistvu više od 200 hrvatskih ratnih zarobljenika na poljoprivrednom dobru „Ovčara“ u Hrvatskoj, počinjenom 1991.

Dana 7. jula nadležni organi su isporučili Zorana Marića na osnovu međunarodne poternice koju je 2008. godine izdalo Tužilaštvo Bosne i Hercegovine. Marić je osumnjičen da je sa još nekim neidentifikovanim licima, 1992. godine počinio ratne zločine nad civilnim stanovništvom u selima Ljoljići i Čerkazovići na području Jajca, 56 kilometara jugozapadno od Banjaluke u Bosni i Hercegovini.

Dana 22. septembra Veće za ratne zločine oslobodilo je Sretena Popovića i Miloša Stojanovića, dvojicu bivših pripadnika policijske jedinice optužene za umešanost u nestanak i potonje ubistvo braće Jilija, Mehmeta i Agrona Bitića, američkih državljanina koji su ubijeni 1999. godine. Tela su otkrivena 2001. godine u masovnoj grobnici u Petrovom Selu, nedaleko od policijskog objekta, sa zavezanim rukama dok su na glavama nađene rane od vatrene oružja. Dana 18. decembra tužilac za ratne zločine uložio je žalbu Vrhovnom судu na oslobadajuće presude, navodeći „teško kršenje odredaba krivičnog postupka“. Dana 12. juna direktorka Fonda za humanitarno pravo Nataša Kandić uputila je pismo Veću za ratne zločine u kojem je navela da više ne zastupa porodicu tužitelja pošto je uverena da je suđenje sračunato da zaštiti naredbodavce ubistva.

Dana 23. septembra pred Većem za ratne zločine počelo je suđenje 17 pripadnika takozvane „gnjilanske grupe“ OVK. Dana 26. juna tužilac za ratne zločine podigao je optužnicu koja ih tereti za ubistvo najmanje 80 Srba, Roma i Albanaca, kao i za silovanje, počinjeno 1999. godine u oblasti blizu Gnjilana na Kosovu.

Dana 6. oktobra tužilac za ratne zločine podigao je optužnicu kojom se pet lica tereti za ratne zločine počinjene 1991. godine u Metaku u Hrvatskoj. U optužnici se navodi da su pripadnici teritorijalne odbrane i rezervnih policijskih snaga Milorad Lazić, Perica Đaković, Nikola Vučnović, Mirko Marunić i Nikola Konjević nečovečno postupali prema Mirku Meduniću, hrvatskom policajcu koji se predao. Okružni sud u Gospiću, u Hrvatskoj, osudio je 1996. godine

svih pet lica u odsustvu, a hrvatski tužilac za ratne zločine predmet je kasnije predao srpskom tužiocu za ratne zločine.

Dana 6. novembra tužilac za ratne zločine podneo je zahtev za pokretanje istrage protiv pet lica osumnjičenih da su u julu 1992. godine počinili ratne zločine u Bosni i Hercegovini. U optužnici se navodi da su osumnjičeni zatvorili, maltretirali i ubili najmanje 23 romska civila u selima Skočić, Malešić, Petkovci i Drinjača u opštini Zvornik. Dana 6. novembra istražni sudija Veća za ratne zločine odobrio je zahtev i odredio jednomesečni pritvor optuženima.

Dana 7. decembra Veće za ratne zločine osudilo je Nenada Malića na kaznu zatvora u trajanju od 13 godina po optužnici da je 1992. godine u svojstvu pripadnik Šeste krajiške brigade vojske Republike Srpske ubio dvojicu muslimanskih civila, Huseina Grbića i Refika Velića, i pokušao da ubije Džemala Hadžalića u Starom Majdanu u Bosni i Hercegovini.

Dana 14. decembra tužilac za ratne zločine podigao je optužnicu protiv Duška Kesara koji se tereti da je 1994. godine učestvovao u ubistvu troje muslimanskih civila u Prijedoru, u Bosni i Hercegovini. U optužnici se navodi da je Kesar kao pripadnik rezervne jedinice Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske ubio Faruka Rizvića, Refika Rizvića i Fadilu Mahmuljin.

Do kraja godine na koju se izveštaj odnosi nije završeno suđenje Saši Đilerdžiću i Goranu Saviću za ratne zločine nad civilima počinjene 1992. godine u Zvorniku u Bosni i Hercegovini.

Krajem godine na koju se izveštaj odnosi počelo je suđenje Branku Popoviću vođi samoproklamovane „privremene vlade srpske opštine Zvornik“, i Branku Grujiću koji se terete za zatvaranje, nečovečno postupanje i smrt više od 700 lica, od kojih je 270 ekshumirano iz masovnih grobnica u naseljima Crni Vrh i Grbavci i identifikovano.

Nije bilo novih saznanja o istrazi protiv američkog državljanina i bivšeg pripadnika Gestapoa Pitera Egnera, koji je optužen za zločine, uključujući i genocid, u kojima je od 1941. do 1943. godine ubijeno 17.000 srpskih civila u koncentracionom logoru Staro sajmište.

Tužilac za ratne zločine zatražio je da Veće za ratne zločine podnese zahtev Mađarskoj za ekstradiciju Šandora Kepira zbog ratnih zločina navodno počinjenih u Novom Sadu 1942. godine.

b. Nestanak lica

Nije bilo prijavljenih slučajeva politički motivisanih nestanaka lica.

Vlasti su nastavile da ostvaruju skroman napredak u saradnji sa susednim državama, Međunarodnom komisijom za nestala lica i drugim međunarodnim organizacijama na identifikaciji osoba nestalih za vreme sukoba na Kosovu. Tokom godine na koju se izveštaj odnosi, Međunarodni komitet Crvenog krsta (MKCK) predsedavao je na dva sastanka Radne grupe za nestala lica na kojima su prisustvovali predstavnici vlasti i iz Srbije i sa Kosova. Sudbina 1.885 lica (450 Srba i 1.435 Albanaca) nestalih nakon sukoba na Kosovu na kraju godine na koju se izveštaj odnosi i dalje je bila nepoznata. Tokom godine okončano je 58

predmeta: 49 tela ekshumirano je na Kosovu a devet u Srbiji. Posmrtni ostaci predati su porodicama posredstvom Radne grupe.

Prema podacima MKCK-a krajem godine su i dalje bili otvoreni predmeti 1.250 porodica čiji su članovi porodice nestali u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i na Kosovu usled regionalnih sukoba.

c. Mučenje i drugi surovi, nehumanji i ponižavajući oblici ponašanja ili kažnjavanja

Ustav i zakon zabranjuju ovakvu praksu; međutim, policija povremeno batina pritvorenike i maltretira lica obično za vreme hapšenja ili prilikom privođenja za lakša krivična dela.

Dana 14. januara Komitet Saveta Evrope za borbu protiv torture (CPT) objavio je izveštaj o saznanjima stečenim za vreme posete zemlji obavljene 2007. godine. Prema izveštaju, Komitet je dobio verodostojne navode o fizičkom maltretiranju, „koje se sastojalo od udaraca, šutiranja, udaraca policijskom palicom, debelom knjigom ili urolanim mokrim novinama, i vezivanja lisicama za učvršćene predmete tako da telo bude prekomerno istegnuto“, primenjivanom da bi se iznudila priznanja ili druge informacije i zaključila da su maloletnici osumnjičeni za teška krivična dela naročito bili izloženi fizičkom nasilju. CPT je kritikovao što se u prostorijama koje policija koristi za ispitivanje nalaze razni nestandardni predmeti, poput bezbol palica, gvozdenih šipki, drvenih štapova i debelih metalnih kablova. U izveštaju se zaključuje da je broj optužbi o policijskom maltretiranju manji, a da su navodna maltretiranja manje ozbiljna u odnosu na prvu periodičnu posetu CPT-a obavljenu 2004. godine.

Predmet koji se tiče policijskog inspektora Miljana Komnenovića, protiv koga je u tri ranija slučaja brutalnosti Odbor za ljudska prava u Srbiji (CHRIS) podneo tužbu, krajem godine je i dalje bio otvoren pred Okružnim sudom u Kuršumlji.

Do kraja godine nije završena istraga o incidentu iz septembra 2008. godine kada su neidentifikovani policijski oficiri u civilnoj odeći navodno pretukli tri mladića u Brusu pod sumnjom da su opljačkali benzinsku pumpu. Po navodima CHRIS-a, policija je do kraja godine uzela izjave žrtava i identifikovala moguće osumnjičene. Međutim, prijava nije podneta jer se čeka da žrtve sa sigurnošću identifikuju počinioce.

Nema novih saznanja u slučaju iz novembra 2008. godine kada su četvorica pripadnika valjevske policije navodno pretukla i maltretirala Gorana Z., Aleksandra S. i Žarka Đ. u valjevskoj policijskoj stanici, niti u slučaju iz decembra 2008. godine kada su trojica policajaca u Aranđelovcu navodno pretukli studenta Nemanju Mijaljevića nakon što na zahtev policije nije zaustavio svoje vozilo na kontrolnom punktu.

U Okružnom sudu u Beogradu, dana 4. novembra počelo je suđenje Milanu Živanoviću, optuženom za teška krivična dela ugrožavanja javne bezbednosti i teške krađe u vezi sa napadima na ambasade počinjene februara 2008. godine. Suđenje do kraja godine na koju se izveštaj odnosi nije završeno.

Uslovi u zatvorima i pritvorskim jedinicama

Uslovi u zatvorima bitno se razlikuju od ustanove do ustanove.

Izveštaj CPT-a od 14. januara kritikovao je službenike kaznene ustanove Zabela u Požarevcu za stvaranje „atmosfere straha“ među zatvorenicima smeštenim u Paviljonu VII, gde su mnogi zatvorenici tvrdili da ih je osoblje upozoravalo kako će biti pretučeni ukoliko budu uhvaćeni da spavaju po danu ili ako se budu žalili.

Mediji su izveštavali da su zatvori pretrpani a general Milan Obradović, direktor Uprave za izvršenje zavodskih sankcija pri Ministarstvu pravde, u julu je izjavio da u zemlji ima 10.260 zatvorenika koji su smešteni u 28 zatvora, dok je kapacitet u skladu sa evropskim standardima 7.000. Dana 18. decembra državni sekretar Ministarstva pravde Slobodan Homen izjavio je da u zatvorima u zemlji ima oko 11.100 lica. U svom izveštaju od 14. januara CPT navodi da je u vreme posete 2007. godine u Okružnom zatvoru u Beogradu bilo 1.020 zatvorenika, od kojih je 897 bilo u pritvoru, dok je zvanični kapacitet zatvora 450 lica.

U nekim objektima zatvorenici su se žalili na prljavštinu i nehumane uslove. Hrana je različitog kvaliteta – od slabog do jedva prihvatljivog, a zdravstvena nega je često neodgovarajuća. Dana 28. septembra oko sto zatvorenika iz čelijskog bloka C-2 u niškom zatvoru započelo je štrajk glađu zbog uslova života. Uprava za izvršenje zavodskih sankcija protest je javno pomenula u saopštenju u kojem se naglašava da zatvorski lekari pažljivo prate situaciju. Dana 7. oktobra zamenik srpskog ombudsmana za lica lišena slobode Miloš Janković sproveo je nenajavljenu inspekciju u ovoj ustanovi i izjavio da su zatvoru potrebni državna pomoć i finansijska sredstva kako bi se rešavali problemi u vezi sa uslovima života, higijene, ishrane i zdravstvene nege.

Čuvari nisu adekvatno obučeni za pravilno postupanje sa zatvorenicima. Dana 9. novembra Uprava za izvršenje zavodskih sankcija suspendovala je devet zaposlenih iz zatvora u Leskovcu, uključujući bivšeg načelnika zatvora Zorana Jovića, , zbog navodnog batinanja i maltretiranja nekoliko zatvorenika u januaru. Uprava je preduzela ovakve korake nakon što je sprovedena istraga o zatvorskim nadzornim snimcima koji su Ministarstvu pravde anonimno dostavljeni. Policija je na kraju uhapsila 12 od 50 stražara zaposlenih u zatvoru pod optužbom da su 28. januara šutirali i tukli dvadesetpetogodišnje N. Đ. i P.Đ. iz Brestovca, tridesetrogodišnjeg B.J. iz Preševa i tridesetjednogodišnjeg D.S. iz Leskovca. Istražne sude u Okružnog suda u Leskovcu naložili su jednomesečni pritvor za desetoricu stražara.

Dana 4. septembra ombudsman Saša Janković je na konferenciji za novinare održanoj u vezi sa nezvaničnom radnom posetom specijalnog izvestioca UN-a za torturu, Manfreda Novaka, izjavio da je njegova kancelarija godišnje dobijala oko 100 pritužbi od zatvorenika o navodnim „nehumanim uslovima, prenaručnosti zatvora i nedostatku fizičke aktivnosti“.

Država je dozvolila Međunarodnom komitetu Crvenog krsta i lokalnim nezavisnim posmatračima za ljudska prava, uključujući Helsinski odbor za ljudska prava (HOS), da posete zatvore i razgovaraju sa zatvorenicima bez prisustva stražara. Međutim, dana 19. novembra Lidija Vučković iz Centra za ljudska prava u Nišu izjavila je novinarima da niški zatvor nije dozvolio posetu jednom od advokata ove organizacije navodeći kao razlog zabrinutost zbog

moguće epidemije gripa izazvane virusom H1N1. Ovo je, prema rečima Vučkovićeve, sprečilo posetu advokata zatvoreniku koji je Centar pismom obavestio o navodnom mučenju.

d. Neosnovana hapšenja ili pritvor

Ustav i zakon zabranjuju neosnovano hapšenje i pritvor i vlasti uglavnom poštuju ove zabrane.

Godine 2008. Evropski sud za ljudska prava otkrio je tri slučaja kršenja prava slobode i bezbednosti po Članu 5 Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Uloga policijskog i bezbednosnog aparata

Oko 43000 policajaca u Srbiji deo su Ministarstva unutrašnjih poslova. Policija je podeljena u četiri glavna odeljenja koja nadziru 33 regionalna sekretarijata kojima upravlja republička vlada.

Efikasnost policije bila je neujednačena. Iako su policajci uglavnom Srbi, pripadnici policije su i Bošnjaci (muslimani slovenskog porekla), etnički Mađari, etnički Crnogorci, mali broj etničkih Albanaca i drugih etničkih manjina. Policijske snage na jugu Srbije sastavljene su prvenstveno od Srba iako postoji i manji broj policajaca iz redova etničkih Albanaca.

Bilo je izveštaja o korupciji i nekažnjivosti policijskih snaga i u tom smislu vlasti su tokom godine na koju se izveštaj odnosi preduzimale mere.

Dana 9. marta policija je u saradnji sa okružnim tužiocem u Kraljevu i specijalnim tužiocem u Belgradu uhapsila 35 lica, uključujući 18 aktivnih policajaca, iz Novog Pazara, Raške i Kraljeva. Policija sumnja da su ova lica primala i davala mito, švercovala ulje, meso, alkoholna i bezalkoholna pića i ostalu robu preko granice između Srbije i Kosova, te da su bila u nezakonitom posedu oružja i narkotika.

Dana 23. marta Okružni sud u Negotinu osudio je devetoricu pograničnih policajaca iz Kladova u vezi sa prijavom iz 2007. godine da granična policija navodno prima mito i dozvoljava prevoz neocarinjene robe preko srpsko-kosovske granice. Zamenik komandira pogranične policije Andelka Petrović, osuđena je na 10 meseci zatvora a pogranični policajac Dragan Prvulović na 18 meseci zatvora. Policijski Đorđe Grekulović, Milan Radić, Dejan Živadinović, Ljubiša Boboković, Slavoljub Boraković, Nikola Grujić i Dušan Grekulović osuđeni su na kazne zatvora u trajanju do 16 meseci.

Dana 25. juna Okružni sud u šapcu osudio je 16 pograničnih policajaca iz pogranične policijske stanice u Gučevu na kazne zatvora od 18 do 20 meseci za primanje mita od četiri lica kako bi omogućili šverc stoke preko reke Drine u Bosnu i Hercegovinu. Šverceri su takođe osuđeni.

Dana 22. decembra Ministarstvo unutrašnjih poslova saopštilo je da je uhapšeno 13 policajaca i šest carinskih službenika pod optužbom za korupciju i zloupotrebu položaja. Policijski Goran Špica, Milan Lojanica, Selma Kozica, Zajm Lončarević, Goran Lučić, Svetozar Matović, Igor Petrić, Saša Radović, Danilo Femić, Pera Pejatović, David Despotović, Igor Garabinović i Saud Čaušević i carinski službenici Slobodan Bjedov, Predrag Mandić, Veljko Kijanović, Dragan

Stamenković, Veselin Gašić i Gordana Ječmenica optuženi su da su delovali kao organizovana kriminalna grupa od aprila do decembra.

Hapšenje i pritvor

Hapšenja se generalno obavljaju na osnovu naloga, mada je policija ovlašćena da izvrši hapšenje bez naloga pod određenim okolnostima, uključujući i postojanje osnovane sumnje da je lice počinilo teško krivično delo. Zakon nalaže da istražni sudija odobri svaki pritvor duži od 48 časova i u praksi se ovaj uslov poštije. Kaucija je dozvoljena ali se retko koristi; prtvorenici kojima preti tužba za delo za koje je zaprečena kazna zatvora do pet godina često su bili puštani na slobodu uz lično novčano jemstvo.

Ustav i zakon predviđaju da policija uhapšenike mora odmah upoznati sa njihovim pravima i u praksi se ovaj propis poštovao.

Po zakonu, prtvorenici imaju pravo na advokata čije troškove, ukoliko je potrebno, snosi država, i ovo pravo se u praksi generalno poštije. Članovima porodice je uobičajeno bilo dozvoljeno da posećuju prtvorenike. Pritvor osumnjičenih za teška krivična dela može trajati do šest meseci a da optužnica ne bude podignuta. Zakon zabranjuje da vlasti prekomerno produžavaju ulaganje zvanične tužbe protiv osumnjičenih i pokretanje istraga; međutim, takva odlaganja su se redovno dešavala. Takva lica su zadržavana u pritvoru dozvoljenih šest meseci pre podizanja optužnice.

Zakonom je zabranjena upotreba sile, pretnji, obmane i prisile da bi se iznudili dokazi, kao i upotreba dokaza na suđu koji su dobijeni takvim sredstvima; međutim, ponekad policija upotrebljava ovakva sredstva da bi dobila iskaze.

Zakon ograničava pritvor pre suđenja od podizanja optužnice do završetka suđenja do dve godine u većini slučajeva, ali dozvoljava pritvor do četiri godine za krivična dela za koja je zaprečena maksimalna kazna (40 godina zatvora). Zakon određuje dve godine kao maksimalni dozvoljeni pritvor nakon što apelacioni sud ukine presudu suda pred kojim je vođen sudski postupak. I pored toga, produženi pritvor pre suđenja predstavlja je problem. Usled neefikasnosti sudskih postupaka, od kojih su neki propisani zakonom, predmeti su često prekomerno dugo čekali na suđenje, a kad bi i počela, suđenja su prekomerno dugo trajala. Ustavni sud takođe je izvestio da prima veliki broj žalbi od građana zbog odlaganja sudskih postupaka.

e. Uskraćivanje prava na pravično i javno suđenje

Ustav i zakon predviđaju nezavisno sudstvo; međutim, sudstvo je i dalje podložno korupciji i političkom uticaju. Posmatrači smatraju da je sudska reforma, a naročito zamena sudija imenovih za vreme Miloševićeve ere, imala ključnu ulogu u eliminisanju korupcije. Ustav usvojen 2006. godine proširio je ulogu Visokog saveta sudstva (VSS) u imenovanju sudija, a skupštini dao pravo da imenuje osam od jedanaest članova Saveta. Grupe za ljudska prava i nezavisno Udruženje sudija kritikovali su ovu odredbu smatrajući da ona skupštini omogućava kontrolu nad imenovanjem sudija i sudskim poslovima.

Sudije i tužioci, posebno oni koji rade na organizovanom kriminalu i ratnim zločinima, i dalje primaju pretnje smrću ili su izloženi fizičkim napadima.

Dana 9. oktobra sudija Okružnog suda u Beogradu Velimir Lazović izvestio je da mu je neidentifikovani beogradski advokat pretio kako neće biti ponovo izabran za sudiju „ukoliko ne bude pazio“. Lazović je bio predsedavajući sudija na suđenju Urošu Mišiću, fudbalskom navijaču optuženom za pokušaj ubistva prilikom napada na policajca na utakmici održanoj 2007. godine. Dana 10. oktobra, Republičko tužilaštvo saopštilo je da će ispitati pretnju koju je izjednačilo s pokušajem ometanja pravde.

Tužilac za ratne zločine Vladimir Vukčević i dalje prima pretnje smrću iz zemlje i inostranstva. Dana 13. decembra njegova kancelarija je prijavila da je tokom godine na koju se izveštaj odnosi primila 66 pretećih pisama. Krajem oktobra ministar pravde Snežana Malović i član Visokog saveta sudstva Boško Ristić primili su anonimne pretnje koje su mnogi posmatrači pripisali njihovoj ulozi u tekućoj reformi sudstva. Početkom novembra republički tužilac Slobodan Radovanović primao je pretnje smrću preko stranice na Fejsbuku kreirane kako bi se pozvalo na njegovu smenu s položaja. Dana 4. decembra predsednica Vrhovnog suda Nata Mesarović primila je pismenu pretnju smrću od grupe lica u rasejanju iz Evanstona, u Illinoisu, kao odgovor na odluku Vrhovnog suda od 24. novembra kojom su potvrđene zatvorske kazne u trajanju od četrdeset godina za atentat izvršen 2003. na tadašnjeg premijer Zorana Đindjića. Dana 15. decembra štampa je izvestila da je izvesni srpski državljanin koji živi u Čikago, u Illinoisu, osumnjičen za slanje pretnji Vukčeviću i Mesarovićevoj.

Sudovi su bili nedelotvorni. Iako sistem organizacije predmeta otežava tačnu procenu zaostalog posla, odnosno efikasnosti u čitavoj državi, rešavanje predmeta može trajati godinama. Dana 21. jula državni sekretar Ministarstva pravde Slobodan Homen izjavio je da je skoro 155.000 predmeta u opštinskim sudovima stajalo preko dve godine, a u okružnim sudovima je takvih 8.235 predmeta. Homen je takođe rekao da postoje slučajevi gde je rešavanje predmeta trajalo više od 30 godina. Ministar pravde Snežana Malović saopštila je 5. avgusta da su samo u Okružnom sudu u Beogradu 93 predmeta stajala više od 10 godina, a novinski izveštaji u aprilu ukazali su da takvih predmeta u opštinskim sudovima ima 2.600.

Broj sudija u glavnim sudovima nije odgovarao sve većem broju predmeta. Razlozi za odlaganje i nagomilavanje predmeta u sudovima takođe su i činjenica da poštanski radnici ne uspevaju da uruče sudske pozive i druga sudska dokumenta, policija ne izvršava naloge za hapšenja, zatvori ne dovode zatvorenike na zakazana ročišta, optužnice se podižu i ročišta zakazuju bez potpunih i podrobnih istraga, prekomerna odlaganja sudske saslušanja, nedostatak profesionalne sudske administracije, postojanje centralizovanog budžeta za sve sudove kojim upravlja Ministarstvo pravde i nedostatak ulaganja u profesionalno osoblje i modernu infrastrukturu. U mnogim slučajevima komplikovani postupci propisani zakonom doprinosili su dugotrajnosti postupaka.

Godine 2008. Evropski sud za ljudska prava otkrio je tri slučaja kršenja prava po Članu 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima u vezi sa trajanjem sudske postupke. U aprilu je štampa izvestila da se 17 od 27 presuda donetih protiv Srbije od septembra 2006. godine tiče kršenja prava na suđenje u razumnim vremenskim okvirima. Ustavni sud takođe je izvestio da su građani podneli veliki broj žalbi u pogledu kašnjenja u sudske postupcima.

Sudski sistem se sastoji od opštinskih sudova, okružnih sudova, privrednih sudova, Vrhovnog suda, Visokog privrednog suda, Ustavnog suda, administrativnog suda i apelacionih sudova. Pored toga, zakon predviđa specijalne sudove za ratne zločine i organizovani kriminal u okviru Okružnog suda u Beogradu. Zakon predviđa da administrativni apelacioni sud i drugostepeni apelacioni sud smanje obim posla Vrhovnog suda.

Glavni deo Visokog saveta sudstva ustanovljenog u decembru 2008. imenovan je sa zakašnjenjem 6. aprila. Zakon predviđa da Savet ima nadzor nad gotovo svim aspektima sudskih poslova od 1. januara 2010. Tokom godine na koju se izveštaj odnosi jedini zadatak Saveta bio je odabir svih sudija u zemlji. Oko 5.050 lica podnelo je 8.000 molbi za 2.483 sudska mesta, i Savet je 17. decembra ponovno imenovao 1.531 sudiju na stalne funkcije. Otprilike jedna trećina sudija nije ponovo naimenovana. Savet je takođe prosledio Skupštini zahtev za odobrenje još 876 kandidata za nove sudije koje će raditi tri godine pre no što budu mogli da se kandiduju za stalne funkcije. Skupština je ta imenovanja potvrdila 29. decembra.

Dana 9. jula Ustavni sud odbacio je primedbu Udruženja sudija, koji smatraju da je zahtev da se sudije ponovo kandiduju u suprotnosti sa ustavnim odredbama o doživotnom imenovanju sudija. Ministarstvo pravde je kao odgovor na kritike Saveta Evrope, u septembru najavilo planove da se revidiraju izborni kriterijumi koje koristi Savet i tvrdilo da je proces neophodan kako bi se osiguralo da sudstvo bude kvalifikovano i nekorumpirano. Nakon što je Savet objavio svoj izbor u decembru jedan broj sudija i Udruženje sudija kritikovali su Savet zbog pomanjkanja transparentnosti, naročito u pogledu izbornih kriterijuma, i pozvali Savet da pruži obrazloženja za sudije koje nisu izabrani. Neki posmatrači su primetili da nije moguće verifikovati jesu li izborni kriterijumi promenjeni u skladu sa komentarima Saveta Evrope.

Godine 2008. Evropski sud za ljudska prava otkrio je tri slučaja kršenja prava na pravično suđenje po Članu 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Sudski postupci

Suđenja su generalno javna ali su zatvorena za vreme svedočenja svedoka pod zaštitom države. Porota ne postoji. Zakon predviđa da su optuženi nevini dok se ne dokaže suprotno i da imaju pravo da ih advokat zastupa o državnom trošku ukoliko je potrebno, kao i da prisustvuju suđenju. Optuženi imaju pravo pristupa dokaznom materijalu u posedu države kao i da ispituju svedoke. I tužba i odbrana imaju pravo žalbe na presudu. Ova prava su generalno poštovana u praksi.

Dana 31. avgusta Skupština je usvojila amandmane na Zakon o krivičnom postupku, čime su uvedeni nagodba između javnog tužioca i okrivljenog i unakrsno ispitivanje, te predviđene detaljnije odredbe o upotrebi specijalnih istražnih tehnika kao što su uređaji za prisluškivanje, tajni agenti i kontrolisane isporuke.

Specijalno veće za ratne zločine nastavilo je da sudi po predmetima za ratne zločine (vidi Odeljak 1.a). Prema zakonu, dokazi koji se prikupe upotrebom specijalnih istražnih tehnika u суду су prihvatljivi.

A. Politički zatvorenici i pritvorenici

Nije bilo izveštaja o političkim zatvorenicima i pritvorenicima.

Građanske parnice i pravni lekovi

U zemlji postoji nezavisno i nepristrasno sudstvo za građanska pitanja gde građani mogu pokrenuti spor kojim traže odštetu za kršenje ljudskih prava ili prekid kršenja tih prava. Pravni lekovi su generalno podrazumevali novčane nadoknade.

U jednom slučaju 2008. godine, Evropski sud za ljudska prava je ocenio da zemlja krši obavezu da obezbedi efikasan lek po Članu 13 Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Povraćaj imovine

Tokom godine na koju se izveštaj odnosi vlada nije ostvarila nikakav napredak na donošenju zakona o povraćaju privatne imovine niti vraćanju imovine privatnim licima. Vlada nije preduzela nikakve značajnije korake da napravi popis potraživanja niti da opštinsku imovinu vrati u skladu sa zakonom o restituciji opštinske imovine iz 2006. godine. Dana 31. avgusta, Skupština je usvojila novi zakon o planiranju i izgradnji čiji su protivnici tvrdili da će zakon stvoriti dodatne teškoće u sprovođenju restitucije. Godine 2008. Evropski sud za ljudska prava je ocenio da u tri slučaja država nije zaštitila imovinu tužitelja.

U skladu sa posebnim zakonom iz 2006. godine o restituciji imovine crkvama i verskim zajednicama državna Direkcija za restituciju opštinske i verske imovine nastavila je da obrađuje 3.049 zahteva za povraćaj imovine koje su od oktobra 2006. do septembra 2008. godine podneli Srpska pravoslavna crkva, Rimokatolička crkva, Jevrejska zajednica, Rumunска pravoslavna crkva, Reformatorska crkva, Islamska zajednica, Evangelistička crkva i Udruženje hrišćanskih baptističkih crkava. Dana 11. marta Duško Polić, direktor javnog preduzeća „Srbijašume“, i episkop šabački Lavrentije potpisali su sporazum o povraćaju 4.400 jutara pošumljene zemlje manastirima Tronoša, Petkovica i Radovašnica. Dana 8. jula zvaničnici beogradske opštine Vračar najavili su plan da se Srpskoj pravoslavnoj crkvi vrate četiri zgrade i četiri stana u centru Beograda koji su nacionalizovani 1964. godine. Nadležni su takođe najavili da će centralna vlada crkvi nadoknaditi delove zgrade koji su prodati privatnim vlasnicima. Dana 11. novembra Direkcija za restituciju vratila je 1.850 jutara pošumljene zemlje oduzete 1946. godine manastiru Sveti Prohor Pčinjski u Vranjskoj eparhiji. Dana 28. decembra zvaničnici beogradske opštine Palilula vratili su 1.180 kvadratnih metara poslovnog prostora i 6,2 jutra zemlje crkvi Svetog Marka.

Dana 17. septembra Ustavni sud je, kao i u drugim slučajevima ocene ustavnost usvojenih zakona, zahtevao da Skupština u roku od šezdeset dana da mišljenje o primedbi na ustavnost zakona o restituciji imovine crkava i verskih zajednica. Do kraja godine na koju se izveštaj odnosi nije bilo novih informacija o ovom pitanju.

Savez jevrejskih opština i druge verske grupe protivile su tome da se restitucija ili kompenzacija imovine odnose isključivo na period od 1945. godine, pošto je njihova imovina konfiskovana uglavnom u periodu od 1941. do 1944. Savez jevrejskih opština izrazio je zabrinutost da će povezivanje restitucije verskim zajednicima i povraćaja imovine pojedincima dovesti do

odlaganja. Savez je takođe snažno kritikovao zakon o planiranju i izgradnji za koji se veruje da će nepovratno legalizovati oduzimanje imovine putem nacionalizacije, rasnih zakona, konfiskacije, sekvestracije, zemljišne reforme i eksproprijacije.

f. Neosnovano ometanje privatnosti, porodice, doma ili korespondencije

Ustav i zakon zabranjuju ovakvo delovanje; međutim, država je ometala privatnost i korespondenciju. Iako zakon propisuje da izuzev u slučajevima spasavanja ljudi i imovine Ministarstvo unutrašnjih poslova mora nabaviti sudski nalog pre početka praćenja potencijalne kriminalne aktivnosti, i da policija mora pribaviti nalog pre ulaska na posed, policija povremeno nije poštovala ove odredbe u praksi.

Rodoljub Šabić, Poverenik za informacije od javnog značaja, javno je izrazio zabrinutost da država ozbiljno zaostaje za evropskim standardima u pogledu zaštite ličnih podataka. Šabić je strahovao da će ovo zaostajanje imati implikacije u januaru 2010. kada Zakon o zaštiti podataka, usvojen u oktobru 2008. godine, stupi na snagu.

Većina posmatrača je smatrala da su vlasti selektivno nadzirale komunikacije, prisluškivale razgovore, čitale običnu i elektronsku poštu, i ozvučavale telefone. Borci za ljudska prava takođe su smatrali da se njihova komunikacija nadzire.

Odeljak 2 Poštovanje građanskih sloboda u koje spada:

a. Sloboda govora i štampe

Ustav i zakon predviđaju slobodu govora i štampe; međutim, bilo je izveštaja da su vlasti ometale ove slobode. Aktivisti za ljudska prava prijavili su da su bili mete klevetničkih kampanja u većini medija i da im je narušavan ugled zbog izražavanja kritičkih stavova o vladama ili preispitivanje opšteprihvачene interpretacije uloge zemlje u ratovima tokom devedesetih godina. U većini ostalih slučajeva pojedinci su mogli kritikovati vlasti javno ili privatno bez kažnjavanja.

U avgustu su Organizacija za bezbednost i saradnju u Evropi (OEBS), Međunarodna federacija novinara (IFJ) i lokalna novinarska udruženja izrazili zabrinutost zbog nacrtu amandmana na zakon o medijima koji bi nametnuo veoma visoke novčane kazne koje bi mogle ograničiti medijske slobode i dovesti do autocenzure. OEBS je takođe izneo da su nedovoljna transparentnosti i javni dijalog za vreme pravljenja nacrtu zakona posebni razlozi za zabrinutost. IFJ je pozvao nadležne da povuku nacrtu zakona pošto predstavlja „neopravdano i nepotrebno mešanje u slobodu izražavanja medija“ i „kršenje evropskog principa slobode štampe“.

Dana 31. avgusta Skupština je usvojila zakon a predsednik ga je potpisao istog dana. Dana 23. septembra, ombudsman je amandmane podneo na uvid Ustavnom sudu, a 8. oktobra je Ustavni sud zahtevao da Skupština kao inicijator zakona dostavi svoje mišljenje. Dana 5. decembra Organizacija za medije Jugoistočne Evrope i Međunarodni institut štampanih medija izrazili su zabrinutost da bi amandmani mogli ograničiti istraživačko novinarstvo i dovesti do zatvaranja izvesnih medija.

Parlament odobrava budžet za nezavisnu Radiodifuznu agenciju (RRA), koja ima široka ovlašćenja za oduzimanje licenci radio i televizijskih stanica bez prava žalbe; međutim, tokom godine na koju se izveštaj odnosi Agencija nije oduzela licencu nijednom nacionalnom emiteru.

Uopšte uzev, štampa nije bila ograničena ili sprečena da bilo javno bilo privatno kritikuje vlasti.

Štampani i radiodifuzni mediji su uglavnom nezavisni i u privatnom vlasništvu, premda privatizacija opštinskih medija još nije završena. Radio Televizija Srbija (RTS), javna medijska kuća koja se finansira iz obavezne pretplate, imala je najveću zastupljenost sa dva televizijska kanala i Radio Beogradom. Izveštavanje RTS-a je uopšte uzev bilo objektivno, iako je vlasta imala znatan uticaj na RTS i javni servis Radio Televizije Vojvodina. Uz to, mnoge televizijske stanice preuzimale su vesti od države agencije Tanjug. Nezavisne novinske agencije BETA i FONET žalile su se da državno finansiranje Tanjugu omogućava nekorektnu komercijalnu prednost.

Obavezujuća uputstva Radiodifuzne agencije nalažu RTS-u da uživo prenosi skupštinska zasedanja iako se RTS žalio da zbog toga ima finansijske i marketinške gubitke. Upravni odbor RTS-a je izjavio da takav nalog predstavlja direktno mešanje u njihovu uređivačku politiku. Skupština je povremeno otkazivala ili odlagala svoje sednice onda kada RTS nije mogao da ih prenosi zbog drugih ugovornih obaveza. Misija Organizacije za bezbednost i saradnju u Evropi (OEBS) u Srbiji ranije je izrazila zabrinutost navodeći da odluka Radiodifuzne agencije nije u skladu sa evropskim standardima o medijskim slobodama.

Nezavisne medijske organizacije su generalno bile aktivne i izražavale su širok spektar stavova; međutim, neke medijske organizacije doživele su pretnje ili represalije zbog objavljuvanja stavova u kojima se kritikuju vlasti.

Dana 16. juna Ministarstvo kulture podnelo je prekršajnu prijavu protiv Radeta Jerinića, glavnog i odgovornog urednika dnevnog lista *Kurir*, zbog obelodanjivanja identiteta maloletnika koga je policija pritvorila. Dana 19. juna Asocijacija nezavisnih elektronskih medija izdala je saopštenje u kojem osuđuje članak objavljen u *Kuriru* i potonji incident u kojem su nepoznata lica bacila Molotovljev koktel na prostorije nezavisnog Radija B92 i isekla gume na kolima novinarke B92 Olje Bećković, maloletnikove majke.

Tokom godine na koju se izveštaj odnosi neki novinari i medijske organizacije bili su žrtve vandalskih činova, zastrašivanja i fizičkih napada zbog izveštavanja o i prezentiranja stavova nepopularnih kod vlasti i desničarskih društvenih elemenata, kao što su hapšenje i ekstradicija ratnih zločinaca u bekstvu.

Dana 27. januara Nezavisno udruženje novinara Srbije (NUNS) izdalo je saopštenje u kojem poziva vlasti da istraže odvojene incidente u kojima su nepoznata lica onesposobila veb-stranicu radio emisije *Peščanik* pomoću višestrukih i ponovljenih hakerskih napada i oštetila automobil saosnivača *Peščanika* Svetlane Lukić. Ovi incidenti su se dogodili u isto vreme kada i neobjašnjene tehničke poteškoće koje su 23. i 24. januara uticale na emitovanje radio programa B92. Dana 28. januara, predsednik Boris Tadić zahtevaо je od nadležnih organa da se incidenti ispitaju ali do kraja godine ništa nije preduzeto niti je iko uhapšen.

Dana 2. februara Ministarstvo unutrašnjih poslova saopštilo je da je Dejan M. iz Pančeva uhapšen zbog slanja preteće elektronske pošte Danici Vučenić, voditeljki emisije Kažiprst na B92, njenoj porodici, drugim radnicima B92 i njihovim porodicama.

Dana 25. marta Udruženje novinara Srbije (UNS) izdalo je saopštenje u kojem se osuđuje napad na kamermana RTS-a i asistenta kamermana Studija B za vreme protesta desničarskih organizacija povodom desete godišnjice NATO intervencije. UNS je pozvao da se odmah izvrši istraga i da vlada preduzme mere da se novinari zaštite.

Dana 26. maja B92 je izvestio da su advokati preduzeća Luka Beograd poslali pisma s naznakom „upozorenje“ u znak protesta protiv istraživačkog novinarskog izveštavanja o poslovnim dogovorima beogradskih opštinskih vlasti i ovog preduzeća, koji grad navodno koštaju stotine miliona evra. NUNS je pisma osudio kao pritisak na B92, a potpredsednik Vlade Božidar Đelić optužio je preduzeće da „guši najbolji oblik novinarstva“ i istakao značaj podrške koju vlasti pružaju medijskim kućama koje pokušavaju da štite javni interes.

Do kraja godine nije završen sudski postupak koji se vodi u Beogradu protiv Milana Savatrića, Nikole Lazića i Stefana Milićevića u vezi sa napadom na snimatelja B92 Boška Brankovića u julu 2008.

Dana 5. decembra TV B92 izvestio je da je Branka (Brankica) Stanković, voditeljka emisije *Insajder*, primila anonimne pretnje smrću i druge pretnje zbog istraživanja veza između nasilnih huligana i navijačkih klubova. S tim u vezi, predsednik Tadić je izjavio da zemlja neće tolerisati nasilje i pretnje novinarima koji obavljaju svoj posao, a Ministarstvo unutrašnjih poslova novinarki je pružilo obezbeđenje. Dana 8. decembra policija u Beogradu, Novom Sadu, Pančevu i Sremskoj Mitrovici pritvorila je Vladimira Samardžića, Mlađena Bogdanovića, Petra Bazalca, Stefana Hadži Antonovića, i tri maloletnika u vezi sa ovim pretnjama. Nakon što su fudbalski navijači uputili nove pretnje Stankovićevoj 16. decembra za vreme utakmice, policija je uhapsila još sedam lica: Nemanju Bogdanovića, Nemanju Odalovića, Bojana Glišovića, Gorana Klještana, Aleksandra Perišića, Milana Gudovića i Dragana Đurđevića, poručnika zaposlenog u Vojno-geografskom institutu.

Policijske istrage i sudski procesi koji se tiču napada na novinare često su bili dugi i neefikasni. Prema jednoj lokalnoj proceni zakona u zemlji, iako je pravni okvir uglavnom usaglašen sa međunarodnim standardima lokalni sudovi su u praksi često odstupali od Evropskog suda za ljudska prava u primeni Člana 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima koja predviđa slobodu izražavanja.

Vlada nije cenzurisala medije, ali su novinari povremeno primenjivali autocenzuru kako bi izbegli eventualne tužbe za klevetu. Kritičari amandmana na zakon o medijima, usvojenih 31. avgusta, uključujući i OEBS, tvrde da će odredbe zakona koje uvode prekomerne novčane kazne podstaknuti autocenzuru.

Kleveta je krivično delo. Lice osuđeno za klevetu može biti kažnjeno zatvorom ili novčanom kaznom u iznosu od 40.000 do jednog miliona dinara (oko 600 do 14.900 dolara).

Dana 25. juna vlada je odobrila vanredne mere za pomoć medijskim kompanijama za vreme globalne ekonomske krize. Mere su umanjile naknade koje se plaćaju Radiodifuznoj agenciji, a za sufinansiranje projekata elektronskih i štampanih medija izdvojeno je šezdeset miliona dinara (oko 895.500 dolara).

Dana 10. jula vlada je objavila dopune i izmene *Pravilnika o merilima za utvrđivanje visine nadoknade za emitovanje radio i televizijskog programa*. Izmenama je za četrdeset procenata umanjena osnovica nadoknade za regionalne i lokalne emitere, odnosno pet procenata za nacionalne emitere.

Slobodan pristup internetu

Država nije ograničavala pristup internetu i internet komunikacijama. Kao i prethodnih godina, bilo je izloženih izveštaja da vlasti nadziru elektronsku poštu. Pojedinci i grupe mogli su da mirno izražavaju svoje stavove preko interneta, uključujući i elektronsku poštu. Prema statističkim podacima Međunarodne telekomunikacione unije za 2008. godinu oko 24% stanovništva koristi internet.

Akademske slobode i kulturni događaji

Država nije ograničavala akademske slobode i kulturne događaje.

b. Sloboda mirnog okupljanja i udruživanja

Ustav i zakon dozvoljavaju slobodu okupljanja i udruživanja i država to obično i poštuje u praksi.

Međutim, organizatori parade ponosa, pripadnici LGBT zajednice, biseksualaca i gej i transrodnih osoba otkazali su paradu ponosa predviđenu za 20. septembar nakon što predstavnici vlasti, navodeći bezbednosne razloge, nisu dozvolili održavanje parade na željenoj lokaciji, već su predložili drugo mesto koje je organizatorima bilo neprihvatljivo.

c. Sloboda veroispovesti

Ustav i zakon predviđaju slobodu veroispovesti i država ovo pravo generalno poštije u praksi; međutim, vlasti su zadržale diskriminacione zakone o religiji, imovini i porezima. Bilo je izloženih slučajeva u kojima su zvaničnici iznosili negativne komentare o manjinskim verskim zajednicama.

Iako ne postoji državna religija, većinska Srpska pravoslavna crkva je i dalje uživala povlašćeni položaj.

Zakon priznaje sedam „tradicionalnih“ verskih zajednica, a to su: Srpska pravoslavna crkva, Rimokatolička crkva, Slovačka evangelistička crkva, Hrišćanska reformatska crkva, Evangelistička hrišćanska crkva, Islamska zajednica i Jevrejska verska zajednica. Zakon propisuje da se sve „netradicionalne“ verske grupe moraju registrovati pri Ministarstvu vera,

koje ima diskreciono pravo da odluči da li će netradicionalnim grupama odobriti registraciju ili ne. Međutim, mnoge manjinske grupe koje su pokušale da se registruju pri Ministarstvu prijavile su nejasne i nepravilne procedure. Ministarstvo vera je svoje napore usredsredilo na praćenje primene zakona.

Do 1. jula šest verskih zajednica – Liga baptista, Reformska pokret adventista Sedmi dan, Crkva hrišćanskog zaveta, Jehovini svedoci, Crnogorska pravoslavna crkva i Protestantska evangelistička crkva iz Leskovca – uložilo je ukupno osam žalbi Vrhovnom судu na odluke Ministarstva da im uskrati registraciju; postupci su bili u toku do kraja godine na koju se izveštaj odnosi. Predmeti Liga baptista i Evangelističke crkve iz Leskovca pred Ustavnim sudom i dalje su u toku.

Poreski zakon izuzima imovinu sedam priznatih tradicionalnih verskih grupa iako je krajem godine na koju se izveštaj odnosi ocena ustavnosti ovog zakona i dalje je bila pred Ustavnim sudom.

Nepravoslavne verske organizacije su nastavile da prijavljuju teškoće u pribavljanju dozvola od lokalnih vlasti za izgradnju novih verskih objekata. Vlasti su nastavile da povremeno ne izdaju građevinske dozvole i ne prihvataju zvanična dokumenta neregistrovanim grupama.

Jehovini svedoci u Boru nisu mogli da pribave upotrebnu dozvolu za završeni hram iako su podneli žalbu okružnoj kancelariji Ministarstva za životnu sredinu i prostorno planiranje u Zaječaru; žalba do kraja godine na koju se izveštaj odnosi nije rešena. Liga baptista u Beogradu, koja vrši službu i ostale aktivnosti u staroj zgradici koju je kupila kako bi je koristila kao crkvu, izvestila je da opštinske vlasti i dalje, bez objašnjenja, odbijaju da izdaju dozvolu za renoviranje zgrade. Rumunska pravoslavna crkva i dalje nije dobila odgovor na zahtev za izdavanje dozvole za izgradnju manastira u Vojvodini.

Zakon obavezuje učenike osnovnih i srednjih škola da pohađaju ili nastavu jedne od sedam tradicionalnih verskih zajednica ili časove građanskog vaspitanja. Lideri protestantske zajednice i nevladine organizacije nastavili su da se protive veronauci u školi, dok su poglavari verskih grupa isključenih iz ovog programa nastavili da izražavaju svoje nezadovoljstvo zbog ograničene definicije veroispovesti prema tumačenju vlasti. Islamska zajednica u Srbiji kritikovala je kao mešanje države u verska pitanja odredbe po kojima veroučitelje imenuje Ministarstvo prosvete.

Bilo je izveštaja da su državni zvaničnici kritikovali manjinske verske grupe upotrebljavajući pežorativne termine kao što su „sekte“, „satanisti“, i „devijanti“. Zoran Luković, načelnik Odeljenja za poligrafsko ispitivanje u beogradskoj policiji, izjavio je u novinskom članku 27. marta da su Jehovini svedoci „hermetička sekta“ čijim članovima ne treba dozvoliti da budu usvojitelji ili staratelji dece. Luković je prethodno protestantske crkve izjednačio sa „satanističkim sektama“.

Društvene zloupotrebe i diskriminacija

Lokalne verske grupe i nevladine organizacije smatrali su da je tokom godine na koju se izveštaj odnosi bilo manje slučajeva fizičkih i verbalnih napada na verske manjinske zajednice. Lideri

manjinskih verskih zajednica nastavili su da izveštavaju o vandalskim činovima, govoru mržnje, fizičkim napadima i negativnom medijskom izveštavanju.

Dana 4. decembra neidentifikovana lica uništila su 48 nadgrobnih spomenika i ostalih obeležja na katoličkom groblju u Bačkom Gradištu. Istražni sudija okvalifikovao je ovaj čin kao krivično delo. Dana 5. decembra policija je uhapsila četiri maloletnika, starosti između 14 i 17 godina, pod sumnjom da su uništavali grobna obeležja.

Dana 13. septembra neidentifikovana lica uništila su bistu Martina Lutera u centru Subotice. Prema rečima Rudolfa Vajs, potpredsednika evangelističke crkvene zajednice, policija je pregledala štetu učinjenu na bistu i mermernom postolju. Gradonačelnik Subotice Saša Vučinić i Ministarstvo vera javno su osudili ovaj vandalski čin. Do kraja godine na koju se izveštaj odnosi policija nikog nije uhapsila u vezi sa ovim slučajem.

Nije bilo novih informacija o istrazi o incidentu iz novembra 2008. godine kada su oštećena četiri vozila koja pripadaju Hrišćanskoj adventističkoj crkvi u Beogradu, o napadu na misionare Jehovinih svedoka u Starim Banovcima 2007. godine, kao ni o sledbeniku Hare Krišne iz Jagodine koji je u junu 2007. godine izboden nožem.

Štampani mediji, uglavnom tabloidi, nastavili su da etiketiraju manje, multietničke hrišćanske crkve, uključujući baptiste, adventiste, Jehovine svedoke i druge manjinske verske grupe kao opasne „sekte“. Jedan broj desničarskih omladinskih grupa karakterisao je netradicionalne verske zajednice kao sekte koje predstavljaju pretnju pravoslavnom hrišćanskom društvu u zemlji.

Jevrejska zajednica broji oko tri hiljade osoba. Lideri jevrejske zajednice u Srbiji izvestili su o kontinuiranim incidentima antisemitizma uključujući grafite antisemitske sadržine, vandalsko ponašanje, antisemitsku literaturu i tekstove na internetu. U knjižarama su se prodavale knjige antisemitske sadržine. Nekoliko prodavaca knjiga na Beogradskom sajmu knjiga u oktobru, uključujući izdavačku kuću „Nikola Pašić“, „Pešić i sinovi“ i „Dveri srpske“, kao i na božićnom sajmu knjiga u decembru, izlagalo je antisemitska dela. Desničarske omladinske grupe i internet forumi nastavili su da promovišu antisemitizam i govor mržnje uperen protiv jevrejske zajednice.

Dana 3. marta Vrhovni sud je potvrdio presudu izrečenu Goranu Davidoviću, vodi neregistrovane neonacističke organizacije Nacionalni stroj, i kaznu na godinu dana zatvora za izazivanje nacionalne, rasne i verske mržnje i netrpeljivosti, a u vezi sa incidentom iz 2005. godine kada su Davidović i drugi pripadnici ove grupe prekinuli antifašističku tribinu na Filozofском fakultetu u Novom Sadu. Davidović je takođe optužen za nasilničko ponašanje i širenje rasne mržnje za vreme nedozvoljenog protesta u Novom Sadu oktobra 2007. Dana 20. aprila italijanska policija uhapsila je Davidovića na osnovu srpske poternice ali do kraja godine na koju se izveštaj odnosi on nije isporučen Srbiji.

Predavanja o holokaustu deo su nastavnog programa u srpskim školama prema uputstvima Ministarstva prosvete, a takođe se u okviru programa za srednje škole govori o ulozi tadašnje kolaboracionističke Vlade nacionalnog spaša pod vođstvom Milana Nedića. Postojala je tendencija među autorima da umanje i reinterpretiraju ulogu nacionalnih kolaboracionističkih pokreta u Drugom svetskom ratu i njihov doprinos holokaustu u Srbiji. Tokom godine na koju se

izveštaj odnosi Islamska zajednica ostala je podeljena po političkoj liniji. Jedna grupa se svrstala uz lokalni Rijaset u Beogradu, a druga je zadržala tradicionalne veze sa Rijasetom u susednoj Bosni i Hercegovini.

Više detalja videti u Međunarodnom izveštaju o slobodi veroispovesti za 2009. godinu na internet adresi www.state.gov/g/drl/rls/irf.

d. Sloboda kretanja, interno raseljena lica, zaštita izbeglica i lica bez državljanstva

Ustav i zakon predviđaju slobodu kretanja u zemlji, putovanja u inostranstvo, iseljenje i repatrijaciju i vlasti ova prava uopšte uzev poštju u praksi. Vlasti su sarađivale sa Kancelarijom visokog komesara Ujedinjenih nacija za izbeglice (UNHCR) i drugim humanitarnim organizacijama na pružanju zaštite i pomoći interno raseljenim licima, izbeglicama, izbeglicama povratnicima, azilantima, licima bez državljanstva i ostalima.

Zakonom je zabranjeno prisilno proterivanje i vlasti ga nisu primenjivale.

Interne raseljene lice

Prema zvaničnim podacima Kancelarije Visokog komesara Ujedinjenih nacija za izbeglice (UNHCR), u Srbiji je boravilo oko 205.835 raseljenih lica sa Kosova, uglavnom Srba, Roma, Aškalija (etnička grupa koja se služi albanskim jezikom, koju neki smatraju sličnom Romima, ali koji sebe smatraju posebnom grupom, kulturološki različitom od Roma), Goranaca i Bošnjaka, koji su napustili Kosovo posle sukoba 1998-1999. godine. Prema podacima Komesarijata za izbeglice Republike Srbije oko 3.323 raseljenih lica sa Kosova i dalje je bilo smešteno u 43 zvanična kolektivna centra, i 1.875 u 28 nepriznatih kolektivnih centara do kraja godine. Iako su vlasti nastavile da zatvaraju kolektivne centre, mnoga raseljena lica ostala su u neuslovnim objektima prvenstveno namenjenim nužnom smeštaju a ne dužem boravku.

Lica bez zvanične legitimacije interno raseljenog lica nisu imala pristup službama za interno raseljena lica. Vlasti su dozvoljavale da interno raseljena lica dobijaju pomoć od nevladinih i međunarodnih organizacija.

Vlasti su nastavile da isplaćuje minimalne zarade, uključujući socijalno i penzijsko osiguranje, raseljenim licima koja su bila u kosovskim vlastima i zaposlenima u državnim preduzećima do sredine 1999. godine, a koja se nisu zaposlila u toku godine. Raseljena lica koja su našla drugi posao zauvek su izgubila pravo na državnu pomoć. Krajem godine vlasti su i dalje ispitivale pravo raseljenih lica na takva plaćanja.

Zakon nalaže da je za promenu mesta boravka potrebno da se rezidenti lično odjave sa prethodne adrese. Raseljena lica sa Kosova koja nisu imala lična dokumenta ili potvrdu o boravku sa Kosova nisu mogla da se odjave sa svoje kosovske adrese i registruju na novoj adresi u Srbiji. Lica bez ovlašćenog boravka u Srbiji nemaju pravo na zdravstveno osiguranje, socijalnu pomoć i mogućnost školovanja u državnim obrazovnim ustanovama. Nevladine organizacije uspešno su pružale pravnu pomoć raseljenim licima sa Kosova u prijavljivanju boravišta.

U Srbiji je zvanično registrovano 22.103 raseljenih lica Roma. Međutim, UNHCR je procenio da broj raseljenih Roma koji žive u zemlji na 40.000 do 45.000 od kojih mnogi nisu posedovali lična dokumenta neophodna za regulisanje statusa raseljenih lica. Kosovski Albanci smatrali su da su mnogi Romi raseljeni sa Kosova sarađivali sa Srbima tokom sukoba na Kosovu. Stoga bi Romi ukoliko bi pokušali da se vrate mogli biti izloženi riziku. Dok je nekolicina interna raseljenih lica Roma živela u državnim kolektivnim centrima, životni uslovi Roma (i lokalnih stanovnika i raseljenih lica) generalno su bili izuzetno loši. Lokalne opštine često nisu bile voljne da im obezbede smeštaj. Ukoliko su se Romi nastanili, to je često bilo u improvizovanim kampovima bez dozvole u blizini većih gradova i opština.

Iako su državni zvaničnici i dalje javno izjavljivali da raseljena lica sa Kosova treba da se vrate na Kosovo, viši državni službenici takođe su tvrdili da je za mnoge nebezbedno da se vrate. Oko 540 osoba, koje su kao raseljena lica živele u Srbiji, vratilo se na Kosovo tokom godine na koju se izveštaj odnosi.

Zaštita izbeglica

Srbija je potpisnica Konvencije o statusu izbeglica iz 1951. i Protokola o statusu izbeglica iz 1967. Zakoni Srbije omogućavaju davanje azila i izbegličkog statusa i vlasti su ustanovile sistem pružanja zaštite izbeglicama. Tokom godine na koju se izveštaj odnosi vlasti su registrovale 250 azilanata i donele četiri pozitivne odluke o određivanju izbegličkog statusa po osnovi subsidijarne zaštite u predmetima iz 2008.

Vlasti su u praksi pružale zaštitu od proterivanja ili povratka izbeglica u zemlje gde bi im životi ili sloboda bili ugroženi zbog rase, religije, nacionalnosti, pripadnosti određenoj socijalnoj grupi ili političkog mišljenja.

Azilanti su imali slobodu kretanja u zemlji nakon utvrđivanja identiteta i podnošenja molbe za azil. Imali su pravo na državnu pomoć, uključujući smeštaj i hranu, ali nisu imali pravo na zapošljavanje dok ne dobiju status izbeglice po odluci o određivanju izbegličkog statusa.

Komesarijat za izbeglice nadležan je za jedini centar za azilante u zemlji. Centar može da primi oko 80 osoba. Komesarijat je takođe odgovoran za određivanje statusa i brigu o izbeglicama iz bivše Jugoslavije. Vlada je 16. juna obavestila predsednike 26 opština i gradova širom zemlje da će dobiti 29 miliona dinara (oko 433.000 dolara) finansijske pomoći u okviru projekta za obezbeđivanje smeštaja za izbeglice i raseljena lica. Komesar za izbeglice Vladimir Cucić najavio je da je vlada izdvojila 20.500.000 evra (oko 29.300.000 dolara) za rešavanje problema izbeglica i interna raseljenih lica. Prema podacima Komesarijata, 303 porodice su primale državnu pomoć tokom godine na koju se izveštaj odnosi.

Vlada i UNHCR procenile su da u zemlji živi 86.336 izbeglica iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine, dok je prema procenama vlasti između 200.000 i 400.000 bivših izbeglica naturalizovano, ali ne socijalno i ekonomski integrисано.

Vlada je takođe obezbedila privremenu zaštitu (status izbeglice *prima faciae*) licima iz bivših jugoslovenskih republika koja se možda ne mogu okvalifikovati kao izbeglice. Izbeglički status izbeglica iz SFRJ i dalje se regulisao po Ukazu o izbeglicama iz 1992. godine.

Lica bez državljanstva

Osnova za državljanstvo jeste *jus sanguinis*. Lokalna kancelarija UNHCR-a procenjuje da u zemlji nije bilo lica bez državljanstva *de jure*. Prema statistici UNHCR-a, u zemlji je krajem 2008. bilo 17.050 lica bez državljanstva. Većina ovih lica vođena je kao lica bez državljanstva zbog složenog i dugotrajnog procesa za dobijanje državljanstva. Nedostatak informacija, administrativne takse, teškoće u dobijanju dokumenata, nedostatak zvanično priznatog boravišta i povremena potreba da se pred sudom dokazuje poreklo i identitet nekim osobama otežali su ovaj proces ili su im ga onemogućili. Ovi problemi su nesrazmerno pogodili romsku, aškalijsku i egipatsku zajednicu, a naročito raseljena lica sa Kosova, premda su istima bili izloženi i drugi koji su siromašni i žive u izolovanim područjima.

Odeljak 3 Poštovanje političkih prava: pravo građana da promene vlast

Ustavom i zakonom građanima je obezbeđeno pravo da promene vlast mirnim putem i građani su ovo pravo koristili u praksi na povremenim izborima održanim na osnovu opštег prava glasa.

Izbori i političko učešće

U zemlji su predsednički izbori održani u januaru i februaru 2008. godine, parlamentarni u maju iste godine, i formirana je proevropska vlada. OEBS i ostali posmatrači na izborima, uključujući i domaće organizacije, ocenili su da su ovi izbori bili slobodni i fer.

Političke stranke su generalno radile bez ograničenja i ometanja spolja. Međutim, u svom konačnom izveštaju o parlamentarnim izborima održanim maja 2008. godine Ograničena izborna posmatračka misija OEBS-a navela je da su neki aspekti kampanje prešli prihvatljive granice demokratskog društva, naročito kad su prijavljene pretnje smrću upućene višim zvaničnicima. Misija je izvestila da je ovo kulminiralo lepljenjem velikog broja plakata u Beogradu koji su se mogli protumačiti kao predlog za atentat na vrhovne državne zvaničnike.

U Skupštini od 250 poslanika ima 56 žena. Predsednik skupštine je žena, a od šest potpredsednika skupštine tri su žene. U kabinetu koji broji 27 članova ima pet žena. Zakon o izboru skupštinskih poslanika propisuje da na stranačkim izbornim listama treba da bude najmanje 30 procenata žena i političke stranke koje su učestvovale na izborima 2008. poštovale su ovaj propis.

Ustav i zakon izuzimaju stranke zasnovane na etničkom principu od pravila po kojem politička stranka mora proći cenzus od najmanje pet procenata glasova da bi ušla u parlament. Novi zakon o političkim strankama, usvojen u maju, predviđa da se stranke preregistriraju do 23.1.2010. Iako stranka po zakonu mora podneti 10.000 potpisa, stranke etničkih manjina moraju podneti svega 1.000 potpisa. Na izborima u maju 2008. godine, manjinske stranke i liste osvojile su ukupno 3,9 procenata glasova. Sedam pripadnika nacionalnih manjina, uključujući etničke Mađare, Bošnjake

i Albance, izabrani su u Parlament. U kabinetu koji broji 27 članova, bila su dva pripadnika etničkih manjina, obojica Bošnjaci.

Odeljak 4 Vlada – korupcija i transparentnost

Zakon predviđa krivične kazne za korupciju zvaničnika; međutim, iako postoje izvesna poboljšanja, vlada ovaj zakon nije efikasno primenjivala, pa su zvaničnici koji su povremeno bili umešani u korupciju ostali nekažnjeni. U javnosti je uvreženo mišljenje o korumpiranosti vlade koja se pojavljuje na svim nivoima. Prema indeksima upravljanja Svetske banke, korupcija jeste bila problem u 2008. godini. Dana 30. novembra Predrag Jovanović, direktor Uprave za javne nabavke, izjavio je novinarima da se najmanje deset procenata novca koji se svake godine troši na javne nabavke gubi zbog korupcije i nepravilnosti. Tokom godine na koju se izveštaj odnosi, Carinska uprava izvestila je da je ispitala i uputila na krivično gonjenje deset procenata više službenika osumnjičenih za korupciju nego 2008. godine.

Privatni sektor smatrao je da je korupcija u privrednim sudovima široko rasprostranjena. Procesi prenosa zemljišta su često bili izuzetno teški, što su mnogi u privatnom sektoru objašnjavali kao posledicu korupcije administracije. Nije, međutim, jasno u kojoj meri su ovakvi problemi bili posledica korupcije a u kojoj posledica birokratske neefikasnosti.

Mnogi javni zvaničnici po Zakonu o sukobu interesa obavezni su da obelodane svoje finansijsko stanje; međutim, Republički odbor za rešavanje sukoba interesa može jedino da preporuči otpuštanje službenika koji nije podneo izveštaj. Odbor nema mandat niti mogućnosti da proveri suštinu prijavljenih informacija. Dana 15. juna Komisija je preporučila da zamenik gradonačelnika Beograda, Milan Krkobabić, podnese ostavku zato što nije podneo obavezni izveštaj o svom finansijskom stanju; međutim, Krkobabić je krajem godine i dalje bio na tom položaju. Tokom godine na koju se izveštaj odnosi Odbor je takođe pokrenuo istrage o ministru energetike Petru Škundiću koji je istovremeno bio i na položaju predsednika deoničarske skupštine Naftne industrije Srbije, i o medijskom savetniku predsednika Tadića, Nebojši Krstiću, zbog mogućeg kršenja zakona u vezi sa prenosom upravljačkih prava u privatnim kompanijama. Dana 21. odnosno 28. decembra, Odbor je obustavio postupak u vezi sa Škundićem odnosno Krstićem, iako je utvrđeno da je Krstić napravio manje prekršaje koje je zatim ispravio.

Bilo je izveštaja da vlasti nisu reagovale na detaljne izveštaje o slučajevima korupcije. Bilo je izolovanih izveštaja o politički motivisanim istragama visokog profila. Tokom godine na koju se izveštaj odnosi vlasti su izvršile određena hapšenja zbog korupcije i nastavile krivično gonjenje u važnim slučajevima iz prethodnih godina. Iako je Državni savet za borbu protiv korupcije često davao saopštenja za javnost i intervjuje, ovo telo ima jedino savetodavnu ulogu.

Dana 16. aprila Skupština je oformila komisiju za izbor rukovodstva Agencije za borbu protiv korupcije osnovane oktobra 2008. godine. Dana 3. jula Komisija je izabrala Zoranu Marković za direktora Agencije, a Vladimira Jankovića za njenog zamenika. Agencija koja je nezavisno državno telo podređeno Skupštini odgovorna je za primenu nacionalne strategije za borbu protiv korupcije i nadzor nad pitanjima koja se tiču sukoba interesa i obelodanjivanja finansijskih podataka, uključujući i finansiranje političkih stranaka. Predviđeno je da Agencija postane operativna 1. januara 2010. godine i da zameni Republički odbor za rešavanje sukoba interesa.

Dana 10. februara u zajedničkoj operaciji Ministarstva unutrašnjih poslova, Vojno-bezbednosne agencije i Specijalnog tužilaštva za organizovani kriminal, uhapšeno je 16 lica optuženih za korupciju u vojski, uključujući sedam službenika Ministarstva odbrane i dva lekara sa Vojno-medicinske akademije. Dana 31. marta policija je uhapsila još tri radnika Ministarstva odbrane, uključujući i načelnika Odeljenja za neuropsihijatriju na Vojno-medicinskoj Akademiji Miroslava Radovanovića, i tri penzionisana radnika Ministarstva. Vlasti su navele da su ova lica davala i primala mito i izvršila prevaru u vezi sa pribavljanjem državnih stanova i zdravstvenim i socijalnim doprinosima.

Pored toga, dana 10. februara policija je u odvojenoj operaciji uhapsila osam lica u Beogradu, Valjevu i Vrhpolju zbog korupcije u vezi sa zloupotrebotom finansijskih sredstava iz Nacionalnog investicionog plana. Među uhapšenima su i službenici Ministarstva za ekonomiju i regionalni razvoj Dragan Kokunešoski i Ljubomir Jovanović, bivši pomoćnici ministra za trgovinu Radivoje Pirgić i Miloš Simić, i privrednici Branivoje Lazović, Nebojša Antunović, Nikola Knežević i Savo Cvjetojević.

Dana 1. aprila specijalni tužilac za organizovani kriminal podigao je optužnicu protiv gradonačelnika Zrenjanina Gorana Kneževića i još dvadeset jednog lica za zločinačko udruživanje, zloupotrebu položaja i primanje i davanje mita. Dana 26. oktobra počelo je suđenje Kneževiću i saoptuženicima pred Većem za organizovani kriminal u Okružnom sudu u Beogradu. Knežević je 5. novembra pušten iz pritvora i brani se sa slobode.

Dana 4. juna policija je uhapsila gradonačelnika Aranđelovca, Radosava Švabića, osumnjičenog za zloupotrebu položaja. Ministarstvo unutrašnjih poslova izvestilo je da je Švabić 2007. godine sklopio ugovor sa kompanijom „Ćira“ za gasifikaciju Aranđelovca kojim je prkršio postupak o javnoj nabavci i oštetio gradski budžet za više od 500.000 evra (oko 715.000 dolara). Policija je takođe uhapsila Aleksandra Ćirića, vlasnika „Ćire“.

Dana 30. juna policija je u Nišu uhapsila Vesnu Stevanović, matičara niške Opštine, u vezi sa navodima da je primala mito u zamenu za izdavanje ekspeditivnih ili lažnih uverenja o državljanstvu, rođenju, smrti i braku, uglavnom raseljenim licima sa Kosova, čije se matične knjige čuvaju u Nišu od 1999. godine. Prema novinskim izveštajima, policija je takođe pritvorila neidentifikovanog Srbina iz Niša i neidentifikovanog kosovskog Albanca iz Podujeva, osumnjičene za korupciju i posredovanje u dobijanju dokumenata za Albance iz nekoliko kosovskih opština.

Dana 11. novembra Specijalni sud za organizovani kriminal pri Okružnom sudu u Beogradu osudio je 41 od 53 optuženika u predmetu „drumske mafije“ na kaznu zatvora u ukupnom trajanju od 131 godine i 10 meseci. Osuđenima su izrečene kazne u trajanju od 18 meseci do šest godina. Navodnom vođi grupe Milanu Jovetiću, osuđenom na šest godina zatvora, i njegovim saoptuženicima takođe je naloženo da vrati novac preduzeću „Putevi Srbije“ koje su oštetili lažnim naplatnim karticama i ilegalnim softverom na dve velike naplatne rampe u periodu od 2004. do 2006. godine, čime su oštetili državu za otprilike šest i po miliona evra (9.300.000 dolara). Devet optuženih lica je oslobođeno, a trojica su izvršila samoubistvo u toku suđenja.

Vlasti i dalje nisu u celosti primenjivale Zakon o pristupu informacijama iz 2004. godine, i u praksi generalno nisu omogućavale pristup informacijama. Zakon predviđa javni pristup informacijama od „legitimnog javnog značaja“ (sa mnogim izuzecima) i ustanovljava nezavisnog poverenika koga bira skupština a koji se bavi žalbama na odbijanje vladinih agencija da odgovore na zahtev za informacije.

Dana 27. januara poverenik za informacije od javnog značaja izjavio je da je svega 750 od 3.000 javnih administrativnih institucija podnelo godišnje izveštaje za 2008. godinu kako je propisano zakonom o pristupu informacijama od javnog značaja, iako im je rok produžen do 20. januara. Napomenuvši da je nepodnošenje izveštaja postalo kontinuirani problem, poverenik je izrazio ogorčenost što kabinet predsednika Republike, Skupština, Ustavni sud, Vrhovni sud, republički javni tužilac i osam ministarstava nisu ispunili zakonsku obavezu. Poverenik je takođe izjavio da statistička analiza ukazuje da 2008. godine nadležni organi nisu poštivali njegova upustva u 7,5 posto slučajeva. Međutim, dana 25. marta komesar je izjavio da je Bezbednosno-informativna agencija postala otvoreni za javnost i reagovala na zahteve za pristup informacijama od javnog značaja.

Odeljak 5 Stav vlade o istragama međunarodnih i nevladinih organizacija navodnih kršenja ljudskih prava

Brojne nezavisne domaće i međunarodne organizacije za ljudska prava obavljale su svoju delatnost, istraživale i objavljivale svoje nalaze o slučajevima kršenja ljudskih prava u čemu ih vlasti nisu ograničavale. Međutim, ove grupe su često bile predmet uznemiravanja, pretnji i sudske sporove za klevete zbog izražavanja kritičkih stavova o vlasti, stavova suprotnih nacionalističkim stavovima o Kosovu, Haškom tribunalu i ratovima vođenim devedesetih godina. Istaknute organizacije za ljudska prava su Helsinski komitet za ljudska prava u Srbiji (HOS), Fond za humanitarno pravo (FHP), Komitet pravnika za ljudska prava (JUKOM), Fond za otvoreno društvo, Inicijativa mladih za ljudska prava (YIHR) i Beogradski centar za ljudska prava.

Dana 31. maja visokotiražni beogradski dnevni list *Večernje novosti* objavio je niz članaka u kojima su kritikovane direktorka HOS-a Sonja Biserko, direktorka FHP-a Nataša Kandić, direktorka JUKOM-a Biljana Kovačević-Vučo i nevladina organizacija Žene u crnom zbog „pokušaja da nanesu što je moguće veću štetu svojoj zemlji i narodu“. Ovi članci, koji su se pojavili uoči skupštinske rasprave o predlogu zakona o nevladnim organizacijama, nastojali su da diskredituju organizacije i njihove lideres predstavljajući ih kao nepatriote i instrumente stranih vlada.

Nije bilo novih podataka o incidentu iz oktobra 2008. godine kada su dva lica presrela i pretila direktorki HOS-a Sonji Biserko dok je prilazila svojoj kući, niti je bilo napretka u istragama o napadu na Violetu Đikanović i Miloša Uroševića iz nevladine organizacije Žene u crnom, aktivistu Radojice Bunciću i mladih članova nevladine organizacije Moja inicijativa, počinjenih 2007. godine.

Vlada je sarađivala sa međunarodnim državnim organizacijama i bila je tokom godine na koju se izveštaj odnosi domaćin specijalnom izvestiocu UN-a za slobodu veroispovesti i verovanja Asmi

Jahangir i visokom komesaru UN-a za izbeglice Antoniju Guterešu. Specijalni izvestilac UN-a za torturu Manfred Novak takođe je posetio zemlju da bi učestvovao u jednoj konferenciji.

Saša Janković, nacionalni ombudsman, davao je periodične javne izjave o pitanjima od interesa. Dana 21. avgusta, ombudsman je pohvalio komunikativnost i nivo saradnje koji s njegovom kancelarijom ostvaruju ministarstva odbrane i unutrašnjih poslova, ali je kritikovao Ministarstvo prosvete koje je odbilo da uzme u obzir njegove preporuke. Pokrajina Vojvodina ima sopstvenog ombudsmana, koji je tokom godine nezavisno radio. Prema podacima Ministarstva za ljudska i manjinska prava, 14 od 169 opština u zemlji imalo je ombudsmana.

Skupština je u aprilu ustanovila Radnu grupu za dečja prava. Skupština takođe ima stalne odbore za jednakost polova i zdravlje i porodicu.

Vlada je nastavila da unapređuje saradnju sa MKS-om. Vlada je navela da joj je saradnja sa Haškim tribunalom, uključujući hapšenje i izručenje preostalih ratnih zločinaca koji su u bekstvu, jedan od prioriteta. Glavni tužilac Tribunal Serž Bramerc izjavio je u svom šestomesečnom izveštaju koji je 3. decembra podneo Savetu bezbednosti UN-a, da je zadovoljan saradnjom vlade. Međutim, dvojica haških optuženika, Ratko Mladić i Goran Hadžić, i dalje su u bekstvu i Haški tribunal je nastavio da insistira na njihovom hapšenju.

Dana 18. marta Skupština je usvojila zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim pitanjima koji dozvoljava ekstradiciju optuženih i osuđenih lica prema bilateralnim ili multilateralnim sporazumima. Ranije je zakon zabranjivao ekstradiciju bilo kog državljanina osim u slučaju izručenja MKS -u i ostalim međunarodnim sudovima.

Odeljak 6 Diskriminacija, društvene zloupotrebe i trgovina ljudima

Ustav i zakon zabranjuju diskriminaciju na osnovu rase, pola, umanjenih sposobnosti, jezika i društvenog položaja, i vlasti su učinile napor da se ove zabrane efikasno sprovode. Međutim, diskriminacija žena i etničkih i seksualnih manjina, kao i trgovina ljudima i nasilje nad ženama i decom predstavljali su problem. Dana 26. marta, Skupština je usvojila zakon koji zabranjuje diskriminaciju na osnovu rase, religije, seksualne orientacije, polnog identiteta i ostalih osnova. Uz razrađivanje oblika diskriminacije zabranjenih Ustavom, zakon uvodi zabranu diskriminacije na osnovu seksualne opredeljenosti. Zakon takođe ustanovljava nezavisno državno telo, Poverenika za zaštitu jednakosti, čiji je zadatak da nadzire primenu zakona, skreće pažnju na slučajevе kršenja jednakosti i propisuje preventivne mere.

Pojedini državni zvaničnici takođe su bili predmet napada zbog toga što su branili ljudska prava. Dana 14. aprila, državni sekretar za ljudska i manjinska prava Marko Karadžić, u kancelariji je dobio pretnju smrću. U tom pismu se navodi da je „primao naređenja od Evrope“ kad je branio nacionalne manjine. Pretnja smrću usledila je nakon incidenta 11. i 12. aprila kada su se u Pančevu pojavili plakati koji su pozivali na Karadžićev linč. Karadžić je o pretnjama obavestio policiju i zahtevao da Ministarstvo unutrašnjih poslova obavi procenu njegove lične sigurnosti, ali nije dobio nikakav odgovor.

Žene

Silovanje, uključujući i silovanje koje počini supružnik, kažnivo je zatvorskom kaznom u trajanju do 40 godina. Aktivisti prepostavljaju da se samo mali broj žrtava silovanja prijavljuje, jer se žrtve plaše da će im se napadači osvetiti, ili da će doživeti poniženje na sudu. U retkim slučajevima, žrtve silovanja koje počini supružnik podnose tužbu nadležnim organima. Ženske grupe su smatrale da su kazne često previše blage.

Nasilje nad ženama bio je problem, a visok stepen nasilja u porodici i dalje postoji. Ministar za rad i socijalnu politiku Rasim Ljajić izjavio je 25. novembra da je 2008. godine bilo 7.666 žrtava nasilja u porodici, što je u odnosu na 2007. godinu 32 posto više, i da žene predstavljaju 70 posto žrtava. Istraživanje koje su obavile nevladine organizacije zaključilo je da je nasilje u porodici široko rasprostranjeno: svaka druga žena trpi neki oblik psihološkog nasilja, a svaku treću fizički maltretira neki član porodice. U 92 procenta ovih slučajeva, počinilac je žrtvin suprug ili partner. Dana 16. aprila ministar Ljajić je izjavio da su od početka godine četiri muškarca ubila svoje supruge, a da je takvih ubistava 2008. godine bilo 22. Najavljujući donaciju u vrednosti od 1.700.000 dinara (oko 25.400 dolara) za četiri beogradska prihvatališta za žrtve nasilja u porodici, Ljajić je rekao da je od početka 2009. godine 250 dece i 150 žena koristilo ove ustanove.

Nasilje u porodici je krivično delo za koje je zaprećena zatvorska kazna u trajanju do deset godina. Zakon ženama omogućava pravo da traže zabranu pristupa za napadače. Takve slučajeve je teško krivično goniti usled nedostatka svedoka i dokaza, kao i činjenice da svedoci i žrtve nerado svedoče. Malobrojne zvanične agencije koje se bave nasiljem u porodici nemaju odgovarajuća sredstva. Zajednica nevladinih organizacija imala je aktivnu ulogu u borbi protiv nasilja nad ženama. Nevladine organizacije vodile su prihvatališta za žene žrtve nasilja, a vlada je nastavila da pruža finansijsku podršku sigurnim kućama za žrtve nasilja u porodici širom zemlje. Nevladina organizacija Osvit iz Niša nastavila je da deluje preko dežurne telefonske linije na romskom jeziku namenjene ženama žrtvama nasilja u porodici ili zlostavljanja.

Prostitucija je nezakonita, mada se klijenti osoba koje se bave prostitutijom ne smatraju krivičnim prestupnicima.

Seksualno uznemiravanje je bilo uobičajeni problem. Po zakonu je seksualno uznemiravanje krivično delo za koje je zaprećena kazna zatvorom u trajanju do šest meseci u lakšim slučajevima, odnosno do godinu dana kod zlostavljanja podređenog službenika ili štićenika. Ipak, o ovom problemu se i dalje malo zna, a tokom godine na koju se izveštaj odnosi podnet je mali broj prijava.

Vlada priznaje osnovno pravo parova i pojedinaca da slobodno i odgovorno odlučuju o broju, učestalosti i vremenu kada žele da imaju decu. Zdravstvenim ustanovama i lokalnim zdravstvenim nevladinim organizacijama dozvoljeno je da slobodno šire informacije o planiranju porodice u skladu sa uputstvima Ministarstva zdravlja. Postoji Nacionalni centar za planiranje porodice, a centri za planiranje porodice često postoje pri lokalnim zdravstvenim centrima. Ne postoje zabrane na pravo pristupa kontraceptivnim sredstvima, ali je istraživanje koje je 2008. godine sprevelo Udruženje za reproduktivno zdravlje ukazalo da 53 posto omladine nema adekvatne informacije o kontraceptivnim sredstvima. Država garantuje besplatne porodične usluge. Žene koriste usluge bolničarki i babica za prenatalnu i postnatalnu negu sem ukoliko

majka ili dete imaju ozbiljnije zdravstvene komplikacije. Prema statističkim podacima Svetske zdravstvene organizacije iz 2006. godine, u zemlji je umiralo otrilike 13 žena na svakih 100.000 živorodenčadi. Muškarci i žene imaju ravnopravan pristup dijagnostifikaciji i lečenju seksualno prenosivih bolesti, uključujući i HIV.

Žene imaju jednaka zakonska prava kao i muškarci, uključujući i jednakost po zakonu o porodici, zakonu o imovini i u sudskom sistemu, i ova prava se u velikoj meri primenjuju u praksi. Državni Savet za jednakost polova, skupštinski Odbor za jednakost polova, Direkcija za jednakost polova pri Ministarstvu rada i socijalne politike, i zamenik ombudsmana tokom godine na koju se izveštaj odnosi radili su sa nevladinim organizacijama na podizanju javne svesti o pitanjima jednakosti polova. Dana 13. februara vlada je usvojila Nacionalnu strategiju za unapređenje statusa žena i jednakost polova za period od 2009. do 2015. godine. Dana 11. decembra Skupština je usvojila zakon o jednakosti polova, koji poslodavcima nalaže da garantuju jednakе mogućnosti i odnos prema muškarcima i prema ženama. Zakon takođe nalaže državnim telima da manje zastupljen pol mora imati najmanje 30 posto položaja u svakoj organizacionoj jedinici, uključujući i rukovodeća mesta.

Tradicionalna shvatanja uloge polova, posebno u seoskim sredinama, za posledicu imaju diskriminaciju žena. U zabačenim seoskim sredinama, posebno u nekim manjinskim zajednicama, žene nemaju pravo upravljanja imovinom.

Društveni položaj žena se generalno smatra inferiornim u odnosu na onaj koji imaju muškarci, a zastupljenost žena u poslovnom svetu nije velika. Prosečna plata žena je 16 posto niža od one koju za isti posao dobijaju muškarci. Žene starije od 50 godina koje su izgubile posao zbog ekonomske krize teže nalaze posao od muškaraca iste starosne dobi, a posledica ekonomske krize je i činjenica da je bez posla ostalo više žena nego muškaraca. Prema ispitivanju koje je Zavod za statistiku sproveo u oktobru, nezaposlenost žena iznosi 18,4 posto što je 3,1 posto više nego kod muškaraca. 30 posto direktora i 20 posto generalnih direktora bile su žene. Svega 12 žena je u administrativnim odborima preduzeća. Prema statističkim podacima koje je 10. novembra naveo Đorđe Staničić, generalni sekretar Stalne konferencija gradova i opština, žene su predsednici opština u svega četiri posto slučajeva.

Deca

Romska deca imaju ograničen pristup školovanju, zdravstvenoj nezi, zapošljavanju i zaštiti od nasilja u porodici. Prema Dečjem fondu UN-a, verovatnoća da će doživeti prvi rođendan postoji samo za jednu trećinu romske u odnosu na ostalu decu. Romske porodice takođe se suočavaju sa teškoćama u prijavljivanju novorođenčadi, uglavnom zbog nedostatka stalne adrese ili ličnih dokumenata roditelja.

Iako obrazovni sistem predviđa obavezno i besplatno devetogodišnje školovanje, uključujući godinu dana pre osnovne škole, etničke predrasude, kulturne norme, i ekonomska oskudica nepovoljno deluju na neku decu, posebno Rome, kad je u pitanju pohađanje škole. Istraživanje obavljeno u martu pokazalo je da ekonomski status utiče na dečje obrazovanje – više od jedne trećine dece iz porodica koje žive ispod linije siromaštva ne školuje se posle osnovne škole.

Obrazovanje Roma je i dalje predstavljalo problem. Više od 60 posto romske dece ne pohađa osnovnu školu, a samo polovina onih koji se školju završi osnovnu školu. Razlozi za to su siromaštvo, protivljenje porodice, nedostatak ličnih dokumenata, procena školskih administratora da nisu zreli, društvene predrasude i nedostatak nastavnika koji govore romski jezik. U avgustu je Ministarstvo prosvete angažovalo Rome koji pomažu u nastavi u 26 škola širom zemlje.

Iako zakon predviđa besplatnu medicinsku negu u državnim bolnicama, a postoji i spisak ograničenog broja lekova koji su takođe besplatni, bilo je izveštaja da je usled korupcije nekim bio ograničen pristup lečenju. Romska deca često nisu vakcinisana.

Zlostavljanje dece predstavljalo je problem. Deca su često žrtve nasilja u porodici, a u porastu je broj slučajeva vršnjačkog nasilja. Devojčice su žrtve seksualnog nasilja. Prema raspoloživim podacima, 73 posto dece u zemlji svakodnevno je izloženo verbalnom ili fizičkom zlostavljanju, a mnoga deca i alkoholu, drogama i nasilju. U junu je ministar za rad i socijalnu politiku, Rasim Ljajić, izjavio da 150.000 dece živi ispod linije siromaštva a da je još najmanje 150.000 na granici siromaštva.

Iako je nastavnom osoblju naloženo da prijave slučajeve u kojima sumnjaju da se radi o zlostavljanju dece, to se često ne radi. Policija je uglavnom reagovala na prijave i tokom godine su vođeni krivični postupci u slučajevima zlostavljanja dece. U nekoliko slučajeva optuženi su osuđeni na kaznu zatvora zbog zlostavljanja dece. Psihološka i pravna pomoć je omogućena žrtvama. Deca su takođe bila smeštena u sigurne kuće za žrtve nasilja u porodici.

Dečji brakovi su problem u nekim zajednicama, posebno među Romima i u seoskim sredinama na jugu i istoku Srbije. U romskoj zajednici, dečaci i devojčice generalno stupaju u brak između četrnaeste i osamnaeste godine, prosečno u šesnaestoj godini života, a dečaci se načelno žene nekoliko godina kasnije od devojčica, dok se neke devojčice udaju već u dvanaestoj godini. Dečji brakovi su najčešći kod Aškalija muslimana, od kojih je većina raseljena sa Kosova.

Donja starosna granica za slobodno stupanje u seksualne odnose jeste četrnaest godina. Krivični zakon predviđa zatvorske kazne za silovanje maloletnika u trajanju od tri do 12 godina. Ako se silovanje maloletnika okvalifikuje kao naročito teško, kazna se kreće od pet do 15 godina zatvora. Ako silovanje dovede do smrti žrtve, počinalac se osuđuje na najmanje deset godina zatvora.

Zakon zabranjuje dečju pornografiju. Za upotrebu dece u proizvodnji pornografskog materijala ili za pornografske predstave zaprećena je kazna zatvorom u trajanju od šest meseci do pet godina. Za prodaju, prikazivanje ili izlaganje, javno ili elektronskim putem, ili bilo kakvo omogućavanje pristupa dečjoj pornografiji zaprećena je zatvorska kazna u trajanju do dve godine.

Trgovina ljudima

Zakon zabranjuje sve oblike trgovine ljudima; međutim, bilo je izveštaja o trgovini ženama, decom i muškarcima preko teritorije Srbije, kao i u i iz zemlje u cilju seksualne eksploracije i prisilnog rada.

Državna agencija za koordinaciju zaštite žrtava registrovala je tokom godine na koju se izveštaj odnosi 127 žrtava trgovine ljudima, od kojih su 104 žene, a 59 maloletnici. Ukupno 114 žrtava bili su državljeni Srbije, dok je stranaca bilo 13 (tri iz Rumunije, dve iz Dominikanske Republike, dve iz Bosne i Hercegovine, i po jedna iz Makedonije, Moldavije, Slovenije, Albanije, Češke i Crne Gore).

Manje od polovine žrtava trgovine ljudima bila su deca, uglavnom Romi, kojima je trgovano u cilju seksualne eksploatacije, prinudnog braka ili prisilnog prosjačenja. Ekonomski oskudica, disfunkcionalne porodične prilike, nasilje zbog polne razlike, etničkog porekla i uzrasta i dalje su glavni faktori koji određuju izloženost trgovini ljudima. Većina identifikovanih žrtava predstavlja žene i devojčice državljanke Srbije kojima se trguje u cilju seksualne eksploatacije. Trgovina ljudima u cilju prisilnog rada povećala se u odnosu na trgovinu ljudima u cilju seksualne eksploatacije i u poređenju s prethodnim godinama. Zemlja je tranzitni koridor za žrtve trgovine ljudima iz istočne Evrope i centralne Azije namenjene zapadnoj Evropi.

Trgovci ljudima su uglavnom deo malih organizovanih kriminalnih grupa, često sa međunarodnim vezama. U većini slučajeva, prijatelji ili članovi porodice uspostavili su kontakt između trgovaca ljudima i žrtava.

Trgovci ljudima su žrtve vrbovali putem oglasa u kojima su se tražili pratnja i manekeni i navodile se bračne i poslovne ponude za kućne pomoćnice, bebisiterke i osoblje u barovima i restoranima. Žene su povremeno svesno odlazile da rade kao prostitutke da bi tek kasnije postale žrtve trgovine ljudima. Vlasti su prijavile da su internet i SMS poruke postali sve češće metode vrbovanja žrtava.

Krivični zakon razlikuje trgovinu ljudima i krijumčarenje. Izmene krivičnog zakona usvojene u avgustu povećale su kazne za trgovinu ljudima. Za trgovinu ljudima zaprećena je kazna od tri do deset godina zatvora; za trgovinu maloletnicima, kazna od najmanje pet godina zatvora; ukoliko se trgovina ljudima završi smrtnim ishodom, kazna je najmanje deset godina zatvora; ukoliko dođe do teških telesnih povreda, kazna je od tri do petnaest godina; u slučajevima višestruke trgovine ljudima ili ukoliko ju je počinila organizovana grupa, kazna je najmanje deset godina zatvora.

Tokom godine na koju se izveštaj odnosi policija je podnela 50 krivičnih prijava za trgovinu ljudima protiv 93 lica, uključujući 20 žena, od kojih su 90 srpski državljeni, dva lica su makedonski, a jedno turski državljanin. Državni zvaničnici procenili su da je broj neidentifikovanih slučaja u porastu. Nevladine organizacije i državni organi za borbu protiv trgovine ljudima radili su tokom godine sa 108 identifikovanih žrtava, od kojih je 95 srpskih državljan a 59 maloletnika.

Država je sarađivala u borbi protiv trgovine ljudima sa ostalim zemljama, među kojima su Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Mađarska, Slovenija, Bugarska, Rumunija, Grčka i Ukrajina, ali je odbijanje srpske vlade da sarađuje sa vlastima Kosova ometalo napore na istragama i krivičnom gonjenu transnacionalne trgovine ljudima. Država nije vršila ekstradiciju državljanina koje su druge zemlje optužile za trgovinu ljudima.

Dana 11. avgusta Vrhovni sud potvrdio je presudu iz maja 2008. godine, izrečenu Senadu Palamaru, bivšem javnom tužiocu u Novom Pazaru, i još dvanaestorici optuženika zbog vođenja kriminalne grupe za trgovinu ljudima i prostituciju. Dvanaestorica optuženika osuđeni su na kazne zatvorom u trajanju od jedne do osam godina. Palamar i dva policajca koja su uslovno osuđena pušteni su posle izdržane kazne. Vođa grupe osuđen je na osam godina zatvora.

Dana 17. avgusta Okružni sud u Novom Pazaru osudio je Elvira Jašarevića i Veljka Stankovića na pet odnosno šest godina zatvora, koji su, uz Edvina Jašarevića i Mithata Biševca, vodili kriminalnu grupu za trgovinu ljudima i prostituciju od 2006. do juna 2008. godine. Sud je takođe naredio da se Elviru Jašareviću zapleni iznos od 60.000 evra (85.800 dolara), koji je, kako je utvrđeno, stekao eksplatišući žrtve trgovine ljudima. Edvin Jašarević i Biševac i dalje su u bekstvu.

Vlasti su nastavile da finansiraju programe za borbu protiv trgovine ljudima. Agencija za koordinaciju zaštite žrtava i dalje je sredstva od obavezne dodatne poštanske markice davala nevladinim organizacijama koje žrtvama pružaju direktnu pomoć.

Državni tim za borbu protiv trgovine ljudima, koji vodi službenik Ministarstva unutrašnjih poslova Mitar Đurašković, predvodi državne napore u borbi protiv trgovine ljudima i prisajedinjene državne agencije, nevladine organizacije i međunarodne organizacije. U aprilu je vlada usvojila nacionalni plan za borbu protiv trgovine ljudima za period od 2009. do 2011. godine. Policijske snage za borbu protiv organizovanog kriminala uključuju antitrafiking jedinicu koja se isključivo time bavi, a snage pogranične policije imaju kancelariju koja se bavi isključivo borbom protiv trgovine ljudima i krijumčarenja stranaca. Vlasti su pomagale u međunarodnim istragama u vezi sa trgovinom ljudima i učestvovali u regionalnim antitrafiking operacijama.

Vlasti su ponudile privremene boravišne vize žrtvama bez obzira jesu li pristale da svedoče protiv svojih trgovaca, obezbedile zaštitu žrtava i svedoka, i nisu krivično gonile žrtve.

Vladina agencija zadužena za koordinaciju zaštite žrtava radila je na pravilnoj identifikaciji žrtava i njihovom upućivanju službama za pomoć. Postoje posebna prihvatališta za domaće i strane žrtve trgovine ljudima. Tokom godine na koju se izveštaj odnosi, 40 žrtava, uključujući 10 maloletnika, smešteno je u dva prihvatališta i Centar za decu bez roditeljskog staranja. Nevladina organizacija Astra i Ministarstvo unutrašnjih poslova obezbedili su dežurne telefonske linije za žrtve trgovine ljudima. Nevladine organizacije, državne agencije i dobrovoljci žrtvama su pružali pravnu, medicinsku, psihološku i drugu pomoć. Nevladina organizacija Atina vodila je program dugoročne reintegracije za žrtve i imala ograničena sredstva za repatrijaciju. OEBS je finansirao programe obuke za policiju, sudstvo, nastavno osoblje i socijalne radnike.

Napori vlasti i nevladinih organizacija u podizanju svesti o borbi protiv trgovine ljudima uključivale su konferencije o trgovini ljudima i kampanje za podizanje svesti. Ministarstva unutrašnjih poslova i pravde održali su konferenciju za novinare na Međunarodni dan žena (8. mart) upravo da bi skrenuli pažnju na trgovinu ljudima. Astra je nastavila kampanju za podizanje svesti pod nazivom „Gole činjenice“, a neke nevladine organizacije učestvovali su u televizijskoj kampanji za borbu protiv trgovine ljudima.

Osobe sa umanjenim sposobnostima

Ustav i zakon zabranjuju diskriminaciju osoba sa umanjenim sposobnostima prilikom zapošljavanja, obrazovanja, u pogledu dostupnosti zdravstvene zaštite ili pri pružanju drugih državnih usluga, i vlada je generalno primenjivala ovaj zakon. Međutim, problem je predstavljaо nedostatak fizičkog pristupa starim državnim zgradama i javnom prevozu. Zakon predviđa da u novim zgradama bude omogućen fizički pristup za osobe sa umanjenim sposobnostima, i vlada je ovu odredbu u praksi uglavnom primenjivala.

Centar za samostalan život (CSŽ), nevladina organizacija za prava osoba sa umanjenim sposobnostima, izvestila je da većina osoba sa umanjenim sposobnostima živi izolovano od zajednice i da objekti za njihovo obrazovanje i negu ne postoje ili nisu adekvatni.

Nezaposlenost je i dalje ozbiljan problem osoba sa umanjenim sposobnostima. Nedostatak adekvatnog radnog prostora, uz generalno visoku stopu nezaposlenosti, otežava osobama sa umanjenim sposobnostima da dođu do radnog mesta. Iako nije bilo izveštaja o otvorenoj diskriminaciji osoba sa umanjenim mentalnim ili fizičkim sposobnostima, CSŽ je izvestio da je teško odrediti je li bilo diskriminacije pri zapošljavanju pošto poslodavci obično navode druge razloge zbog kojih ne zapošljavaju osobe sa umanjenim sposobnostima.

U januaru je u izveštaju CPT-a izražena zabrinutost za uslove života i nedostatak bolničara i specijalista kvalifikovanih za pružanje psihosocijalnih rehabilitacionih aktivnosti u Specijalizovanoj neuropsihijatrijskoj bolnici u Kovinu. Iako je CPT pohvalio uvođenje posebnih registara o upotrebi mehaničkih instrumenata za imobilizaciju na odeljenjima, upozorio je da mehaničke instrumente ne treba koristiti često, posebno u dužim periodima u trajanju do dva dana bez prekida, i zagovarao da se usvoji jasna procedura.

Tokom godine na koju se izveštaj odnosi HOS je u dva izveštaja izrazio zabrinutost u pogledu ustanova socijalne zaštite starih lica i osoba s umanjenim sposobnostima i ustanova za decu i omladinu sa problemima u ponašanju ili bez roditeljske nege. Izveštaji, zasnovani na istraživanju činjenica obavljenom 2008. i 2009. godine, ukazali su na ozbiljan nedostatak kvalifikovanog osoblja, nedovoljna finansijska sredstva i problematičan kvalitet života.

Dana 21. maja nedeljni časopis *Vreme* objavio je članak o navodnim brutalnim metodama lečenja narkomana u Duhovnom i rehabilitacionom centru Crna Reka, objektu nedaleko od Novog Pazara osnovanom pod pokroviteljstvom Srpske pravoslavne crkve (SPC). *Vreme* je na svoju veb-stranicu postavilo snimak koji pokazuje kako starešina Crne Reke, otac Branislav Peranović, lopatom udara jednog pacijenta. Sveti sinod Srpske pravoslavne crkve smesta je pozvao Vladiku raško-prizrenskog Artemija da objekat zatvori a Peranovića otpusti. Dana 27. maja Artemije je Peranovića razrešio dužnosti, ali je odbio da zatvori centar. Ubrzo potom Ministarstvo zdravlja objavilo je rezultate istrage u kojoj u ovoj ustanovi nije ustanovljeno „šarlatanstvo“, ali nije isključena mogućnost da pojedinci mogu krivično odgovarati za maltretiranje pacijenata. Dana 2. juna okružni tužilac u Tutinu zatražio je istragu o Peranoviću i njegovom saradniku, Nemanji Radisavljeviću, pod optužbom za zlostavljanje i mučenje. Dana 13. oktobra Okružni sud u Novom Pazaru osudio je Radisavljevića za nasilno ponašanje i fizički napad na kaznu zatvora u trajanju od 29 meseci.

Nacionalne/Rasne/Etničke manjine

U izveštaju Evropske komisije za borbu protiv rasizma i netolerancije iz aprila 2008. godine, navedeno je da u zemlji postoji neprijateljsko raspoloženje prema nacionalnim i etničkim manjinama, koje čine 25 do 30 procenata populacije i uključuju Mađare, Bošnjake, Rome, Slovake, Rumune, Vlahe, Bugare, Hrvate, Albance i ostale.

Romi, koji čine 1,4 procenta stanovništva, i dalje su bili najugroženija manjinska zajednica i meta verbalnog i fizičkog maltretiranja od strane građana, kao i policijskog nasilja i društvene diskriminacije.

U aprilu se u Čačku odigrao niz napada na Rome. Dana 15. aprila lokalni „skinheads“ su pretili Andželki Vujičić i njenoj majci Ruži. Dana 16. aprila nepoznata lica napala su petnaestogodišnju devojčicu dok je išla u školu. Dana 19. aprila četiri lica pretila su nožem sedamnaestogodišnjem mladiću. Prema novinskim izveštajima, policija je identifikovala nekoliko mladih lica, između 15 i 17 godina starosti, u vezi sa prvim napadom. Istraga o preostala dva napada nije završena do kraja godine na koju se izveštaj odnosi.

Dana 8. januara neidentifikovana lica sprejom su nacrtala svastike na šest romskih kuća u selu Grljanu, nedaleko od Zaječara. U roku od dve nedelje policija je uhapsila neidentifikovanog maloletnika u vezi sa grafitima, ali do kraja godine nije bilo dodatnih informacija o ovom slučaju.

Mnogi Romi i dalje žive nezakonito u bespravnim naseljima bez osnovnih usluga kao što su školstvo, medicinska nega, voda i kanalizacija. Neka naselja se nalaze na vrednim industrijskim ili komercijalnim lokacijama koje privatni vlasnici žele da ponovo preuzmu; neka su na lokacijama državnih preduzeća koja treba da budu privatizovana.

Dana 3. aprila, pred Univerzijadu, beogradske opštinske vlasti porušile su nezakonito podignuto romsko naselje kako bi se raščistio teren za izgradnju objekata potrebnih za manifestaciju. Dana 2. aprila vlasti su obavestile stanare, ali nisu imale plan za raseljavanje ljudi čija su boravišta srušena. Kada su gradske vlasti pokušale da nekoliko porodica smeste u tri „stambena kontejnera“ u beogradskom prigradskom naselju Boljevac, šezdesetak meštana organizovalo je protest i zapalilo jedan kontejner. Bilo je takođe izveštaja o govoru mržnje uperenom protiv Roma, koji su potom spavalii na ulici. Nasuprot tome, dana 31. avgusta beogradske vlasti su uspešno preselile oko 1.000 stanovnika drugog nezakonitog naselja ispod mosta Gazela u „stambene kontejnere“ koji su zaštićeni od vremenskih nepogoda i imaju vodu, struju i kanalizaciju.

Takođe je bilo izveštaja o neprijateljskim postupcima prema pripadnicima ostalih manjina, a ne samo prema Romima. Dana 5. februara policija je u Zaječaru pokrenula istragu u vezi sa nacionalističkim grafitima uperenim protiv okružnog tužioca Zorina Zogovića, lokalne katoličke crkve i etničkog Albanca, vlasnika pekare.

U maju, za vreme posete jugozapadnoj oblasti Sandžaku, Mustafa Ceric, vođa (reis-ul-ulema) Islamske zajednice Bosne i Hercegovine, izjavio je da se prava bošnjačkih muslimana ne poštuju u zemlji.

Dana 22. avgusta CHRIS je prijavio incident u selu Aleksandrovcu gde su sveštenik Srpske pravoslavne crkve iz Rajca i neidentifikovana civilna lica uznemiravali etničke Vlahe za vreme pogrebne povorke zbog prisustva sveštenika Rumunske pravoslavne crkve koju Srpska pravoslavna crkva ne priznaje. Vlasi su incident prijavili lokalnoj policiji, ali do kraja godine policija nije preduzela nikakve mere.

Iako ne u velikoj meri, ipak je bilo slučajeva vandalskog ponašanja i fizičkih napada na manjine u Vojvodini, uključujući etničke Mađare. Dana 17. marta neidentifikovana lica koja su govorila srpski jezik napala su Eliota Baloga u Somboru. Dana 27. marta petnaestak mladića napalo je Congora Ka u Temerinu. Dana 30. marta ombudsman Vojvodine, Petar Teofilović, osudio je ove napade na zajednicu etničkih Mađara.

Dana 15. maja neidentifikovana lica ispisala su sprejom antimađarske grafite i slogane na bilbordu u Bačkoj Topoli. Predsednik Skupštine Vojvodine Šandor Egereši, inače etnički Mađar, osudio je incident i pozvao nadležne da reaguju. Policija je istražila incident i uklonila grafite, ali do kraja godine na koju se izveštaj odnosi niko nije uhapšen.

Dana 15. juna, pristalice desničarske organizacije Nacionalni Stroj sprejom su ispisali grafite sa svastikama i govorom mržnje protiv nacionalnih manjina na zgradi u kojoj se nalazi organ lokalne samouprave u pančevačkom naselju Vojlovica. Zamenik gradonačelnika Pančeva, Dušan Mrvoš, javno je osudio incident u ime lokalnih vlasti. Do kraja godine na koju se izveštaj odnosi policija nije uhapsila nikog u vezi s ovim slučajem.

U januaru, i u junu, Nenad Čanak, lider Lige socijaldemokrata Vojvodine socijaldemokrata (LSV), i Bojan Kostreš zamenik predsednika LSV-a prijavili su pretnje smrću koje su primili u pismima koje je iz inostranstva poslala grupa koja sebe naziva „Srpskim oslobodilačkim porektom u emigraciji“. Dana 21. septembra LSV je izvestio da su Čanak i Kostreš primili preteća pisma od neidentifikovanog izvora s upozorenjem da će ih ubiti ukoliko se u roku od mesec dana ne povuku iz politike. Dana 11. novembra, LSV je objavio da su Čanak i Kostreš primili nove anonimne pretnje zbog podrške većoj autonomiji Vojvodine. Stranka je pretnje prijavila policiji i zatražila podrobnu istragu, ali do kraja godine na koju se izveštaj odnosi policijska istraga nije pokrenuta. Takođe nije bilo novih podataka u vezi sa incidentom iz septembra 2008. godine kada se niz snimaka pojavio na veb-stranici *YouTube* u kojima se poziva na Čankovo ubistvo.

Dana 10. juna Beogradska antifašistička inicijativa saopštila je da je 9. juna 17 pristalica neonacističkih organizacija napalo troje aktivista Inicijative u centru Beograda. Dana 28. juna pristalice desničarske organizacije Obraz napale su i povredile pripadnika nevladine organizacije Antifašistička kampanja koji je učestvovao u protestu protiv odluke vlasti da se romsko naselje u opštini Novi Begrad ogradi.

Nije bilo novih informacija o incidentu iz oktobra 2008. godine kada su prolaznici otkrili neonacističke grafite na spomeniku na novosadskom keju podignutom u spomen na hapšenje i ubistvo preko 1.300 Jevreja, Roma i etničkih Srba od strane mađarskih nacista u januaru 1942. Godine..

Nije bilo novih podataka o incidentu iz maja 2008. godine kada su nepoznata lica na kući jednog muslimana na Paliću sprejom ispisala grafite koji pozivaju na etnički motivisano nasilje i proterivanje nesrpskog stanovništa.

Nije bilo novih informacija o sledećim slučajevima iz 2007. godine: o incidentu iz januara u kojem su sprejom ispisane svastike i antiromski grafiti na 30 romskih kuća u selu Međi u opštini Leskovac, o februarskom napadu grupe Srba na predsednika i nekoliko članova Demokratskog udruženja Roma u Beogradu, niti o nizu napada u avgustu na Rome u Beogradu, uključujući rušenje kuća, fizičke napade i grafite koji izražavaju govor mržnje.

Zakon dozvoljava zvaničnu upotrebu svakog jezika i pisma nacionalnih manjina koje predstavljaju 15 procenata populacije u datom području. Početkom aprila stanovnici sela Buđe u opštini Bor, koje je gotovo potpuno naseljeno Vlasima, organizovali su kulturnu manifestaciju na srpskom i vlaškom jeziku. Neki predstavnici opštine protivili su se održavanju dvojezične manifestacije.

Dana 27. marta ministar za javnu upravu i lokalnu samoupravu Milan Marković, koji vodi Koordinaciono telo za jug Srbije koje nadzire politiku i pomoć regionu, i narodni poslanik Riza Halimi, etnički Albanac, uz posredstvo OEBS-a potpisali su sporazum o rekonstrukciji Koordinacionog tela. Sporazum je ustanovio šest radnih grupa čiji je zadatak priprema predloga za ekonomski razvoj, integraciju, bezbednost, obrazovanje i kulturu, zdravstvo i izgradnju kapaciteta. Postignut je mali napredak, a lideri etničkih Albanaca u južnim opštinama Preševo, Bujanovac i Medveđa i dalje su se žalili da su etnički Albanci nedovoljno zastupljeni u državnim institucijama na lokalnom nivou.

Vlasti su preduzimale izvesne korake u borbi protiv nasilja i diskriminacije usmerenih prema manjinama. Otvorena je dežurna telefonska linija za manjine i ostale za probleme u pogledu ljudskih prava. Časovi građanskog vaspitanja koju država nudi kao alternativu veronauci u srednjim školama obuhvataju informacije o manjinskim kulturama i multietničkoj toleranciji.

Dana 29. maja Skupština je usvojila zakon kojim se neonacističkim i fašističkim organizacijama zabranjuju skupovi i upotreba nacičkih simbola. Zakon takođe zabranjuje podstrekivanje nacionalne, verske i rasne netolerancije i dozvoljava vlastima da novčano kazne i zabrane svaku organizaciju koja prekrši zakon. Dana 25. septembra republički javni tužilac, Slobodan Radovanović, podneo je zahtev Ustavnom sudu da se „Obrazu“ i nacionalističkom pokretu „1389“ zabrane akcije čiji je cilj nasilno podrivanje ustavnog poretku, kršenje ljudskih i manjinskih prava i podstrekivanje rasne, nacionalne i verske netrpeljivosti.

Dana 31. avgusta Skupština je usvojila zakon o savetima nacionalnih manjina koji nacionalnim manjinama daje znatnu autonomiju u pogledu jezika, obrazovanja i kulture. Saveti treba da budu uspostavljeni do maja 2010. godine.

Nije bilo novih informacija u vezi sa raznim prijavama beogradske policije podnetim protiv pristalica neonacističke organizacije zbog incidenta iz oktobra 2008. godine kada su članovi grupe bacali kamenje i druge predmete na policiju.

Društvene zloupotrebe, diskriminacija i nasilna dela motivisana seksualnom orijentacijom i polnim identitetom

Nasilje i diskriminacija lezbijski, biseksualaca, gej i transrodnih osoba predstavljali su ozbiljan problem. Društveno viđenje homoseksualnosti i stavovi prema LGBT osobama i dalje su negativni. Na nekim srpskim neonacističkim veb-stranicama, nacionalističkim internet forumima i Fejsbuku u Srbiji nalaze se forumi i grupe protiv LGBT osoba. Za vreme javne rasprave o zakonu protiv diskriminacije, političari su tvrdili da će zakon prisiliti verske zajednice da sklapaju brakove između gej osoba, govorili o homoseksualnosti kao o bolesti koju treba lečiti kao kleptomaniju, i saopštili da zemlja koja je morala da doneše antidiskriminacioni zakon kako bi dobila mesto na „beloj listi“ po Šengenskom sporazumu o kontroli granica ne treba da „koristi pederastiju da bi išla u Evropu“.

Pripadnici LGBT zajednice i dalje su meta napada. Psiholog i profesor Žarko Trebješanin procenio je da 25 procenata stanovništva smatra da je homoseksualno ponašanje bolest koja iziskuje lečenje. U aprilu je Parlamentarna skupština Saveta Evrope usvojila rezoluciju koja osuđuje napade na LGBT u zemlji i zatražila državnu istragu incidenta. U pismu od 16. novembra, *Hjuman rajts voć* je od predsednika države zahtevao da osudi nasilje i diskriminaciju motivisano seksualnom orijentacijom i polnim identitetom i pozvao vladu da zaštitи prava srpskih državlјana koji pripadaju LGBT zajednici.

U januaru je Marko Karadžić, državni sekretar u Ministarstvu za ljudska i manjinska prava, saopštio da su predstavnici LGBT organizacija neprestano izloženi pretnjama i napadima „organizovanih profašističkih grupa“. Tokom godine na koju se izveštaj odnosi bilo je nekoliko napada na gej klubove u Beogradu i pojedine pripadnike LGBT zajednice u javnom prevozu i na ulici.

Dana 26. februara uprava beogradskog centra Sava, koji je u državnom vlasništvu, nije dozvolila nevladinoj organizaciji Gej strejt alijansa (GSA) da održi konferenciju za novinare u njihovim prostorijama. Šira zajednica nevladinih organizacija, Liberalno-demokratska partija, Liga socijaldemokrata Vojvodine i Socijaldemokratska unija oštro su osudili takvu odluku, a direktor centra Sava, Dragan Vučićević, i beogradski gradonačelnik, Dragan Đilas, na kraju su se u javnim saopštenjima izvinili nevladinoj organizaciji GSA.

Dana 9. marta grupa od otprilike pet maskiranih lica polomila je prozore i pokušala da uđe u Studentski kulturni centar u Kragujevcu za vreme konferencije za novinare na kojoj je organizacija GSA predstavljala godišnji izveštaj o pravima gej osoba u Srbiji. Ovo je bila konferencija za novinare koja je prvobitno trebalo da se održi u centru Sava. GSA je navela da su napadači ohrabreni odlukom vlade da povuče nacrt zakona protiv diskriminacije iz skupštinske procedure zbog pritisaka Srpske pravoslavne crkve i desničarskih grupa. Dana 14. marta policija je uhapsila tri lica u vezi sa ovim incidentom, ali do kraja godine na koju se izveštaj odnosi nije bilo novih podataka.

Organizatori iz redova LGBT zajednice otkazali su paradu ponosa zakazanu za 20. septembar nakon što su vlasti predložile drugo mesto daleko od centra Beograda zbog, kako su naveli, bezbednosnih razloga. Uoči održavanja manifestacije, desničarske i nacionalističke organizacije otvoreno su pretile nasiljem nad učesnicima. Nacionalistički pokret „1389“ takođe je posao pismo štampanim medijima nudeći da kupi fotografije učesnika parade u krupnom planu kako bi ih ubuduće postavili na internet da bi „roditelji mogli da prepoznaјu seksualno devijantne osobe i zaštite decu od njihovog štetnog uticaja“. Čuvar trona patrijarha Srpske pravoslavne crkve, mitropolit crnogorsko-primorski Amfilohije, manifestaciju je nazvao „paradom sramote, parodom Sodome i Gomore“.

Dana 29. maja okružni tužilac u Beogradu odbio je prihvati krivične prijave u vezi sa incidentom iz septembra 2008. godine kada je grupa od oko 20 mladića sa hirurškim maskama i kapuljačama napala učesnike festivala o pravima gej osoba u Beogradu. U julu je nevladina organizacija Labris pokrenula građansku parnicu u ime jedne od žrtava. Slučaj do kraja godine na koju se izveštaj odnosi nije završen.

Iako zakon o radiodifuziji zabranjuje diskriminaciju na osnovu seksualne orientacije, neki mediji su prenosiли sadržaje uvredljive za LGBT osobe. Tabloidna štampa i dalje je objavljivala tekstove u kojima se iznosi govor mržnje protiv LGBT zajednice i intervjuje sa homofobičnim desničarskim grupama. Kampanja protiv LGBT zajednice doživela je vrhunac u martu pred usvajanje zakona protiv diskriminacije i ponovo uoči parade ponosa u Beogradu planirane za septembar. Desničarska organizacija Naši nastavila je svoju kampanju protiv LGBT zajednice malim brošurama i tekstovima na svojoj veb-stranici.

Ostale društvene zloupotrebe i diskriminacija

Dana 13. aprila pomoćnik ministra zdravlja, Ivana Mišić, izjavila je da je u zemlji registrovano 2.300 lica zaraženih virusom HIV, ali da je stvarni broj verovatno nekoliko puta veći. Nevladine organizacije prijavile su slučajeve diskriminacije osoba zaraženih HIV virusom odnosno obolelim od side, uključujući i to da gube posao i da ih susedi uznamiraju. Nevladine organizacije i neki zdravstveni radnici takođe su izvestili da pojedini zdravstveni radnici diskriminišu lica zaražena HIV virusom odnosno obolela od side. Dana 5. maja, državni sekretar Ministarstva zdravlja, Tomislav Stantić, najavio je početak javne obrazovne kampanje u organizaciji vlade i nevladinih organizacija pod nazivom „I plus i minus“ čiji je cilj okončanje predrasuda o metodama prenošenja virusa HIV. Dana 30. novembra državni sekretar Ministarstva za ljudska i manjinska prava, Marko Karadžić, izjavio je na konferenciji da znatan broj državnih službenika nema dovoljno saznanja o HIV-u odnosno sidi i stoga prihvata stereotipe o osobama zaraženim HIV virusom odnosno obolelim od side.

Odeljak 7 Prava radnika

a. Pravo na udruživanje

Zakon i ustav propisuju da svi radnici, izuzev vojnog i policijskog osoblja, imaju pravo da se učlane ili osnivaju sindikate po svom izboru. Ovo pravo je uslovljeno ograničenjima u koje spada odobrenje Ministarstva za rad i socijalnu politiku i izjava poslodavca da je vođa sindikata

u stalnom radnom odnosu, a što se navodno svodi na to da je neophodna i dozvola poslodavca. Pro-režimski Savez sindikata samostalnih delatnosti Srbije je sindikalni savez oformljen u socijalističkom periodu i imao podršku režima Slobodana Miloševića. Brojniji je od nezavisnih radničkih sindikata u javnom sektoru. Međutim, nezavisni sindikati su uspeli da se organizuju i da zastupaju svoje članove u državnim preduzećima. U državnom sektoru, 55 do 60 procenata radnika učlanjeno je u sindikate. U privatnom sektoru, 13 do 15 procenata članovi su sindikata, dok je u novoprivatizovanim preduzećima 35 procenata radnika učlanjeno u sindikate.

Zakon i ustav dozvoljavaju da sindikati neometano obavljaju svoje aktivnosti, a vlada je to pravo štitila u praksi.

Zakon i ustav predviđaju pravo na štrajk izuzev za osobe koje obezbeđuju neophodne usluge kao što su javne usluge, radio i televizijsko emitovanje, proizvodnja hrane, zdravstvo, obrazovanje, socijalne službe, vojne i obaveštajne službe, rad u hemijskoj, čeličnoj i metalnoj industriji i poštanske usluge. Zaposleni u tim oblastima čine preko 50 procenata svih zaposlenih i štrajk moraju najaviti najmanje deset dana unapred i obezbediti „minimalni proces rada“. Radnici su često koristili pravo na štrajk, naročito u prvoj polovini godine na koju se izveštaj odnosi. Prema nekim procenama, tokom godine na koju se izveštaj odnosi, u nekom trenutku je ukupno četrdeset do pedeset hiljada radnika bilo u štrajku širom zemlje.

b. Pravo na organizovanje i kolektivno pregovaranje

Ustav garantuje pravo na rad, članstvo u sindikatu i štrajk, a zakon o radu štiti pravo na kolektivno pregovaranje. Zakon se efikasno primenjuje. Kolektivno pregovaranje zaštićeno je zakonom, ali se ne sprovodi uvek neometano. Zakon propisuje da svako preduzeće sa više od deset zaposlenih mora imati sporazum o kolektivnom pregovaranju. Međutim, da bi se sa poslodavcem pregovaralo, u sindikat mora biti učlanjeno 15 procenata zaposlenih. Da bi se pregovaralo sa vladom, u sindikat mora biti učlanjeno deset procenata svih zaposlenih. Sporazumom o kolektivnom pregovaranju obuhvaćeno je oko 40 procenata zaposlenih radnika.

Zakon zabranjuje diskriminaciju motivisanu članstvom u sindikatu, ali ne zabranjuje izričito diskriminaciju sindikalnih aktivnosti i ne predviđa nikakve određene sankcije za antisindikalno uznemiravanje. Prema podacima sindikata Nezavisnost, tokom godine na koju se izveštaj odnosi bilo je slučajeva diskriminacije sindikata i kršenja radničkih prava. Slučaj diskriminacije sindikata pokrenuo je sindikat Nezavisnost oktobra 2008. u kruševačkoj fabriци Trajal, kada su uprava kompanije i Savez sindikata samostalnih delatnosti Srbije odbili da priznaju da Nezavisnost predstavlja deo radne snage i isključili ga iz kolektivnog pregovaranja. Sindikat Nezavisnost je naveo da slične situacije postoje u svim velikim državnim preduzećima gde Savez sindikata samostalnih delatnosti Srbije ima specijalne veze sa upravom imenovanoj po političkoj liniji, navodeći primer državnog preduzeća EPS gde sindikat Nezavisnost nije mogao da se učvrsti iako je to pokušavano u nekoliko navrata od 2004. godine.

Godine 2007. Ministarstvo ekonomije i regionalnog razvoja usvojilo je program po kojem se sredstva izdvajaju za Termovent, privatno preduzeće u vlasništvu lokalnog državljanina, pa je preduzeće moglo da isplati zaostale zarade za 113 radnika. Nakon što je program potpisani, direktor Termoventa obavestio je vođu sindikata, Lelu Miličević, da mora da izade iz sindikata

da bi dobila svoj deo sredstava. Miličevićevu je zatim navodno fizički napao direktor preduzeća, pa je hospitalizovana. Prema informacijama iz sindikata Nezavisnost, Miličevićeva je na kraju dobila zaostale plate i otpremninu i napustila preduzeće, a protiv direktora nije podnela prijavu.

Prema podacima nevladinih organizacija *Felicitas* i Centar za demokratiju, najčešća kršenja radničkih prava predstavljaju rad bez ugovora o zapošljavanju; neisplaćivanje zarade, nadoknade za prekovremeni rad i doprinosa; poslodavci ne isplaćuju naknadu za porodiljsko bolovanje; diskriminacija na osnovu pola i starosti; diskriminacija osoba sa umanjenim sposobnostima; nebezbedni uslovi za rad, i uznemiravanje. Radnici otpušteni zbog sindikalne aktivnosti imali su zakonsko pravo da se vrate na posao. Prema podacima sindikata Nezavisnost, uz pomoć Inspekcije rada pri Ministarstvu za rad i socijalnu politiku, tokom godine na koju se izveštaj odnosi, sindikat je uspeo da vrati na posao nekoliko članova koji su otpušteni zbog sindikalne aktivnosti.

Ne postoje posebni zakoni ili izuzeća od redovnih zakona o radu u tri izvozne proizvodne zone u zemlji.

c. Zabrana prisilnog ili prinudnog rada

Zakonom i ustavom je zabranjen prisilni i prinudni rad, uključujući i rad dece; međutim, žene, muškarci i deca su bili žrtve trgovine ljudima u cilju komercijalne seksualne i radne eksploatacije, a deca su prisiljavana da prosjače i vrše sitne krađe.

Za ropstvo, ili odnos sličan ropstvu, zaprećena je kazna zatvora u trajanju od jedne do deset godina i primenjuje se na svakog ko učestvuje u kupovini, prodaji ili transferu žrtve, svakog ko pomaže pri kupovini, prodaji ili transferu žrtve, i svakoga ko podstiče osobu da proda svoju ili slobodu lica koje od te osobe zavisi. Za svako delo koje se tiče ropstva maloletnika zaprećena je kazna od pet do 15 godina zatvora. Tokom godine na koju se izveštaj odnosi, žene žrtve su prisiljavane da u lošim uslovima obavljaju poslove plesačica, konobarica ili radnica u seksualnoj industriji. Počinjenici su im oduzimali dokumenta i držali ih protiv njihove volje. Deca su bila seksualno eksplorativana i prisiljavana, često po nalogu sopstvenih porodica, da prosjače i obavljaju sitne prestupe i žive u lošem smeštaju bez mogućnosti školovanja. Zakon predviđa kazne za roditelje ili staratelje koji prisiljavaju maloletnika da se bavi prosjačenjem, teškim radom ili radom neodgovarajućim za uzrast maloletnika, i to su kazne zatvora u trajanju od tri meseca do pet godina. Državno odeljenje u okviru Ministarstva za rad i socijalnu politiku takođe se bavi socijalnim problemima u romskoj zajednici koji dovode do prisilnog rada.

d. Zabrana rada dece i donja starosna granica pri zapošljavanju

Vlada efikasno primenjuje zakone koji decu štite od eksploatacije pri radu u industriji, ali nije nadležna da proverava neformalna radna mesta i individualna domaćinstva. Bilo je izveštaja da su deca bila žrtve trgovine ljudima u cilju komercijalne seksualne eksploatacije, rada i prosjačenja. U siromašnim, seoskim zajednicama romska deca i deca u starateljskim domovima u velikoj su opasnosti da postanu žrtve radne eksploatacije. U gradskim sredinama deca rade u neformalnom sektoru kao ulični prodavci i perači automobila. U seoskim i poljoprivrednim zajednicama uobičajeno je da maloletna deca pomažu svojim porodicama u poslu. Deca, naročito

romska, takođe obavljaju razne neprijavljene sitne poslove, obično peru prozore na automobilima ili prodaju manje stvari kao što su novine. Romsku decu često sopstvene porodice prisiljavaju na fizički rad, teraju na prosjačenje, ili ih prodaju u inostranstvo gde se organizovano bave prosjačenjem ili krađom.

Donja starosna granica pri zapošljavanju jeste 15 godina, a za radnike mlađe od 18 godina potrebna je pismena dozvola roditelja ili staratelja. Zakon o radu propisuje veoma određene uslove za rad mladih radnika i ograničava radnu nedelju na 35 radnih sati. Kazne uključuju novčane globe do 780.000 dinara (oko 11.640 dolara).

Prema podacima Inspekcije rada pri Ministarstvu za rad i socijalnu politiku, koja je odgovorna za primenu zakona o radu dece, tokom godine inspektori su registrovali deset prekršaja, uključujući rad osoba mađih od 18 godina bez ugovora i stoga bez dozvole roditelja, a svi slučajevi su u prehrambenoj i građevinskoj industriji. Inspektori rada su naložili poslodavcima da pribave pismene dozvole roditelja i zdravstvene izveštaje pre nego što sa ovim osobama potpišu ugovore. U tri od deset slučajeva, ove mlade osobe radile su u noćnoj smeni što je zakonom zabranjeno. Prema informacijama Ministarstva, inspektori su podneli prijave protiv poslodavaca u svim slučajevima gde je zakon prekršen. U jednom slučaju, strani državljanin, starosti između 15 i 18 godina, koji je radio bez ugovora, povređen je na poslu i kasnije je podlegao povredama i preminuo. Lokalni inspektor rada u Pančevu podneo je prijavu protiv poslodavca. Tokom godine na koju se izveštaj odnosi, kao odgovor na sve veći broj prijavljenih prekršaja, vlada je povećala broj inspekcija i preventivne mere.

e. Prihvatljivi uslovi rada

U periodu juli-decembar u Srbiji je minimalnu mesečnu zaradu odredio Socijalno-ekonomski savet na 15.138 dinara (oko 226 dolara). Minimalna zarada nije bila dovoljna za pristojan životni standard radnika i njihovih porodica. U preduzećima gde postoje sindikati, minimalna zarada je uglavnom efikasno primenjena zbog sindikalnog nadzora. Ovo nije bio slučaj u manjim privatnim preduzećima, gde poslodavci ne žele ili ne mogu da plate minimalne zarade i obavezne doprinose. U ovakvim preduzećima obično rade neprijavljeni radnici, tj. „radnici na crno“ za koje poslodavac ne plaća socijalne i penzijske doprinose i kojima poslodavac isplaćuje platu gotovinski što ne zavodi u računovodstvene knjige. Većina radnika ne prijavljuje kršenje zakona o radu jer se plaše da će izgubiti posao. Minimalna zarada ustanovljena je transparentno i trojno. Inspekcija rada je odgovorna za primenu minimalne zarade.

Prosečna mesečna neto zarada u novembru je iznosila oko 31.576 dinara (oko 471 dolar). Prosečna plata nije bila dovoljna za udoban život radnika i njihovih porodica, ali je bila dovoljna za prosečne mesečne troškove.

Zaostale plate nisu prijavljene kao znatan i rasprostranjen problem iako je bilo nekoliko značajnih slučajeva zaostalih plata što se dovodi u vezu sa neuspelom privatizacijom i stečajem preduzeća u državnom vlasništvu. Neki štrajkači su usvojili ekstremnu taktiku da bi privukli pažnju na svoj slučaj: 12 radnika Partizana, preuzeća za preradu kože iz Kragujevca, 18 dana je štrajkovalo glađu; jedan tekstilni radnik u Novom Pazaru odsekao je sebi vrh prsta; radnici su tri dana blokirali domaće i međunarodne železničke pruge ležeći na šinama u Lapovu.

Standardna radna nedelja od četrdeset časova, propisana zakonom o radu, generalno se poštovala u državnim preduzećima, ali ne i u privatnim firmama. Prema zakonu, zaposleni ne može da radi prekovremeno duže od četiri sata dnevno ili više od 240 sati tokom jedne kalendarske godine. Za vreme osmočasovnog radnog dana, propisana je pauza od 30 minuta. Tokom radne nedelje između dve smene mora proći najmanje 12 časova, a tokom vikenda – najmanje 24.

Kolektivnim sporazumima regulisano je plaćanje prekovremenog rada. Međutim, zakon o radu propisuje da nadoknada za prekovremeni rad treba da bude u vrednosti najmanje 26 posto osnovne plate, kako je definisano relevantnim kolektivnim sporazumom. Sindikati u okviru preduzeća su primarni posrednici u primeni plaćanja prekovremenog rada; međutim, Inspekcija rada takođe snosi odgovornost u ovom pogledu. Inspektorat je imao mešovite rezultate u pogledu primene propisa o radu usled raznih faktora, uključujući i politiku i korupciju.

Svako preduzeće je po zakonu obavezno da oformi odeljenje za sigurnost i bezbednost koje treba da primenjuje sigurnosne i bezbednosne propise; međutim, u praksi ova odeljenja su često usredsređena na elementarne aspekte sigurnosti, kao što je kupovina sapuna i deterdženata, a ne na nabavku sigurnosne opreme za radnike. Radnici nisu imali pravo da se sklone u situacijama kada su im zdravlje ili sigurnost bili ugroženi a da pri tom ne budu u opasnosti da izgube posao. Inspektorat rada odgovoran je za sigurnost i zdravlje radnika i tokom godine je povećao broj inspekcija i preventivne mere.

Prema podacima Viktimološkog društva Srbije, u 2008. godini bilo je 150 slučajeva uz nemiravanja na radnom mestu, što predstavlja više od 50 procenata ukupnog broja prijavljenih slučajeva uz nemiravanja. Ovo uz nemiravanje sastoji se u pogrdama i uvredama koje nadređeni upućuju na račun rada zaposlenih.